

Lunds Universitet
Centrum för Genusvetenskap

kvinnor utan klass?

-en feministisk studie av kvinnor som klassresenärer

Louise Löfqvist
Kön, samhälle, vetenskap III
GNV103, ht. 2002

Handledare: Sara Goodman

Klassresenär

Det räcker med att en
enda gång ha varit feg nog att inte
kännas vid vem du är:
en skolavslutning, ett möte på gatan, en vana:
att du rodnade, eller vände bort blicken:
sedan sitter denna ensamhet i resten av livet!
Och det har visat sig närmast ogörligt
att förklara på ditt nya språk.

Det första du därför måste
göra dig av med är fördomarna som andra
skapat om dig, ditt ursprung.
Du måste leva i en oerhörd nykterhet.
Förakt är överhuvudtaget inte tillåtet.

Svårigheten blir då att förklara dig själv.
Och vem ska du skratta tillsammans med?
Hatet förblir en av de viktigaste drivkrafterna:
men det får ändå inte göra om dig!

Jag har ibland hört medelklassens
söner och döttrar tala om sina föräldrauppror.
Men upproret begår de ju på
sina fäders och mödrars språk.
De hetsiga scenerna lämnar de lugnt bakom sig:
det är bara köttisår – det har aldrig trängt in.

De verkar inte känna av den där skulden,
som hela liv kan binda oss vid något ursinnigt bultande.
Och aldrig har jag upplevt tillvaron
som så tudelad som då.

- Det är också ett överläge:
ljuset faller obarmhärtigt starkt.
Man tål inte vissa tonfall.

(Göran Greider, 1995)

1. INLEDNING	4
SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERINGAR	5
UPPSATSSENS DISPOSITION	6
2. STATISTIK KRING KLASSRESENÄRER PÅ HÖGSKOLA/UNIVERSITET	7
3. MIN UTGÅNGSPUNKT: FEMINISTISK FORSKNING.....	8
KÖN/GENUS.....	8
FEMINISM OCH FEMINISTISK FORSKNING	9
4. INTRODUKTION TILL FORSKNING OCH LITTERATUR.....	11
5. KLASS PÅ UNIVERSITETET	12
KLASSRESEBEGREPPET OCH TIDIGARE FORSKNING.....	13
ATT STUDERA KLASS	14
KLASS	15
SYMBOLISKT OCH KULTURELLT KAPITAL.....	15
HABITUS- ”MAN HAR DET I SIG”	17
VAD KAN BOURDIEU TILLFÖRA I EN FÖRSTÅELSE AV KVINNliga KLASSRESENÄRER?	17
6. UNIVERSITETET SOM EN MASKULIN KULTUR	18
7. METOD, FEMINISTISK METOD OCH MIN METOD.....	19
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	20
URVAL	21
OM ANALYSEN	22
8. ATT VARA KLASSRESENÄR.....	23
TALET OM VAD MAN KOMMER IFRÅN	24
ATT VARA I KLASSRESAN	26
TALET OM DEN NYA VÄRLDEN	29
<i>språk</i>	30
<i>kulturella praktiker</i>	33
<i>smak</i>	35
<i>kön och klass i klassrummet</i>	37
<i>strategier</i>	38
<i>möjligheternas rum (-en liten motvikt)</i>	39
SYNEN PÅ FÖRHÅLLET TILL DET/DEM MAN LÄMNAT	40
9. KLASSRESENÄREN SOM ”THE OUTSIDER WITHIN”	42
10. KVINNOR SOM KLASSRESENÄRER –AVSLUTANDE REFLEKTIONER	43
11. SLUTORD	44
12. ABSTRACT.....	46
13. KÄLLOR.....	47

1. INLEDNING

Jag har många gånger känt att man på universitetet spelar ett spel, ett spel där reglerna bestämdes av medel- och överklassens män långt innan kvinnor och arbetare fick komma ut på planen. Därför är detta en uppsats om oss som historiskt sett är nykomlingar i den akademiska världen.

Jag har valt att skriva min C-uppsats i genusvetenskap om kvinnor som är klassresenärer. Klassresenären skulle kort kunna beskrivas som en människa som är uppvuxen i en social klass men som genom utbildning, giftermål eller dylikt kommer att tillhöra en annan klass än den hon föddes in i. De kvinnor som den här uppsatsen handlar om har alla gjort sin klassresa genom studier vid Lunds universitet. Jag har valt att skriva om dem därför att det är en grupp som det finns väldigt lite forskning om och som det inte heller talas särskilt mycket om. Jag är intresserad av hur de upplever att det är att vara klassresenär och hur de hanterar detta i mötet med den ”bildade” kulturen i universitetsvärlden.

Detta är en uppsats som handlar om några kvinnor som lever i Sverige idag. De har alla gjort en klassresa, från en arbetarklasskultur till ett liv i den bildade medelklassen. De tillhör medelklassen, men ändå inte. De är kvinnor som lever ett annat kvinnoliv än sina mödrar. Dom är ”i” men inte ”av” akademien¹. Undersökningen handlar om klass, kön och den subjektivitet som skapas genom de erfarenheter som utgör klassresan.

Tack vare de feministiska teorier och förklaringsmodeller jag fått tillgång till genom studier i genusvetenskap ser jag nu världen delvis på ett nytt sätt. Det är också med hjälp av dessa teorier jag vill utforska klassresan.

Motiven och anledningarna till en studie om kvinnliga klassresenärer är många. Som student med feministiska utgångspunkter vill jag åberopa relevansen i att synliggöra marginaliserade erfarenheter, nödvändigheten av ett klassperspektiv för att förstå mångfalden och komplexiteten i dessa samt den möjlighet till förändring som jag hoppas finns i sådan forskning.

---

¹ Sue Wise använder uttrycket ”in’ but not ‘of’ the academy” en artikel där hon förutom klass även tar upp sexualitet och akademiska hierarkier (”hårda” vetenskaper vs. ”mjuka”, ”teoretiska” ämnen vs. ”praktiska” osv.) (Wise, Sue, 1997, s.120-131.)

Som student med arbetarklassbakgrund har jag ofta känt mig kluven, främmande och otillräcklig i universitetsmiljön. Det var först när jag började dela mina upplevelser med andra klassresenärer som jag insåg att de känslorna kanske inte berodde på min egen dumhet eller oförmåga. Därför har det blivit viktigt för mig att undersöka hur andra klassresenärer talar om denna problematik och de för- och nackdelar som klassresan innebär.

syfte och problemformuleringar

Syftet är att försöka förstå kvinnliga klassresenärers möte med den akademiska världen genom att presentera en verklighetsbild och en teoretisk, tolkande förståelse därav. Fokus kommer att ligga på deras förståelse och de erfarenheter som de väljer att tala om. Detta är en uppsats som presenterar, och förhoppningsvis även genererar, tankar och överväganden kring vad klassresenärernas vardagliga beskrivningar betyder, innebär och bygger på. Uppsatsen har således nått sitt yttersta syfte först när den väcker en ny tanke eller förståelse hos läsaren. Jag vill lyfta fram klassresenärernas verklighetsuppfattning, en berättelse som varit dold och tyst men även diskutera klassresenären mot bakgrund av tidigare forskning. Syftet är inte att presentera sanningar eller objektiv kunskap om klassresenärer. Däremot hoppas jag att min uppsats ska kunna ge en möjlig förståelse och ett bättre underlag för den som vill förstå hur en arbetarklassbakgrund levts, i och genom kön, i en akademisk kontext.

Jag vill att resultatet jag presenterar i denna uppsats ska betraktas som en berättelse som jag skapat, utifrån de verklighetsbilder som intervjudeltagarna låtit mig ta del av och skapat tillsammans med mig i intervjurelationen. Resultatet har uppkommit när jag tolkat intervjuerna i dialog med feministisk teori och kulturstudier. Min uppsats är en tolkning, men sannolikt inte den enda möjliga.

Den huvudsakliga frågeställningen är:

Hur kan man förstå vad det har för innebörd att vara klassresenär och kvinna i Sverige idag?

Den för med sig andra frågeformuleringar som;

- Vad är det som utmärker en klassresenär enligt de kvinnor som kan sägas ingå i kategorin?
- I vilka sammanhang blir klassresan väsentlig?
- Vilken förståelse av universitetsvärlden utvecklar klassresenären?

uppsatsens disposition

Efter detta inledningskapitel där jag har presenterat mitt ämne, mitt syfte och mina problemformuleringar följer ett kort kapitel med statistik kring klassresenärer. Statistikkapitlet är tänkt att ge en bakgrund till förekomsten av klassresenärer och på så sätt lägga en grund för det fortsatta arbetet. Efter statistikkapitlet följer två kapitel (kap. tre och fyra) där jag diskuterar bakgrund och utgångspunkter; det första handlar om min feministiska utgångspunkt. Jag ger där en kort introduktion till den feministiska forskningens teoretiserande kring kön och positionerar mig i relation till viktiga begrepp som erfarenhet och intersektionalitet. I det andra av dessa kapitel presenterar jag forskare som varit viktiga för undersökningen och placerar in denna uppsats i relation till tidigare analyser av klass och klassresenärer.

Kapitel fem handlar om klass; där introduceras begreppet klassresa och den forskning om detta som jag förhåller mig till. Jag lägger fram min syn på klass som analytisk kategori och beskriver den begreppsapparat jag använder mig av för att arbeta med erfarenheter av klass. Kapitel sex tar upp kön och universitetet. Där presenterar och diskuterar jag kring några feministiska ansatser att beskriva och analysera universitetets könsordning. Stödd på dessa teorier karakteriserar jag universitetet som en maskulin kultur och hävdar att detta är betydelsefullt för att förstå kvinnors specifika erfarenheter av klassresan. Efter denna presentation av relevant teori kommer ett kapitel där jag redogör för mina metodologiska överväganden och beskriver hur uppsatsarbetet gått till. Metodkapitlet är till för att du som läsare ska få en inblick i min arbetsprocess. Sedan följer det empiriska materialet och min analys, kapitlet kallar jag; ”att vara klassresenär”. Det är i detta kapitel läsaren får möta de klassresenärer jag intervjuat. Deras berättelser varvas med analytiska och teoretiska inlägg av mig. Jag har organiserat och konstruerat klassresandets vara kring fyra teman; ”talet om vad man kommer ifrån”, ”att vara i klassresan”, ”talet om den nya världen” och ”synen på förhållandet till dem/det man lämnat”. Efter detta empiriska/analytiska kapitel gör jag en jämförelse med det teoretiska begreppet ”the outsider within”, och initierar en diskussion kring hur vi kan förstå klassresenärens kunskapsposition. I kapitlet ”kvinnor som klassresenärer” försöker jag ”knyta ihop säcken” och lyfta fram de analytiska poänger som jag anser mest relevanta. I slutordet gör jag en utblick mot framtiden och argumenterar för relevansen i en fortsatt, förfinad och mer pluralistisk forskning kring klassresenärer.

2. STATISTIK KRING KLASSRESENÄRER PÅ HÖGSKOLA/UNIVERSITET

Begreppet klassresenär kommer att utvecklas ytterligare längre fram i denna uppsats, men jag vill först nu presentera en bild av klassresandet i Sverige. Redan i inledningen gav jag en mini-definition på vad en klassresenär är, statistiken öppnar för en annan formulering; Klassresenären är den som bryter mönstret av social snedrekrytering. Här följer en kort presentation av hur vanligt det är att ”arbetarbarn” går vidare till högre studier såsom kvinnorna i denna undersökning har gjort. Denna statistik kommer från Statistiska Centralbyrån (SCB).

Läsåret 2001/02 kom 26% av högskolenybörjarna² från arbetarhem³. Motsvarande siffra för hela befolkningen i åldersgruppen 18-35 år är drygt 35%. Denna skillnad är ett mått på det som kallas social snedrekrytering⁴. (SCB, 2002a.). Bland studenterna som påbörjade sina studier vid Lunds Universitet samma år kom 18% från arbetarhem. (SCB, 2002b). Den sociala fördelningen är något jämnare bland kvinnor än bland män, vilket aldrig tidigare har varit fallet (ibid.).

Jag vill peka på två särskilt intressanta aspekter av denna statistik. För det första kan man ana en tendens (som kan vara en tillfällighet) att kvinnors klassresande ökar mer än mäns. Men jag vill poängtera att detta är något nytt, när de kvinnor jag intervjuat började studera var klassresandet vanligare bland män. En annan aspekt som jag tycker är värd att notera är den låga förekomsten av ”arbetarbarn” på Lunds universitet. Knappt en femtedel av studenterna som börjar studera här har en sådan bakgrund att de kan kallas klassresenärer. Denna siffra har dessutom knappt förändrats sen 1993. Lunds universitet placerar sig därmed i toppen bland de ”sociala snedrekryterarna”, tillsammans med Kungliga tekniska högskolan, Stockholms- och Uppsala universitet (ibid.).

De klassresenärer som jag intervjuat i denna undersökning är exceptionella på många sätt. Statistiken jag har tagit del av gör detta nästan plågsamt tydligt. För det första kommer de från

---

² Statistiken gäller enbart högskolenybörjare under 35 år.

³ I dessa statistiska uppgifter grundar man sig på föräldrarnas yrke. Arbetarhem innebär att föräldrarna är kvalificerade el. okvalificerade arbetare. SCB presenterar även statistik kopplad till föräldrarnas utbildningsnivå. Även där är det tydligt att barnens benägenhet att studera växer med föräldrarnas utbildningsnivå. Ingenstans i statistiken nämns barn till arbetslösa föräldrar, något som jag finner anmärkningsvärt. Övergången från industrisamhälle till vad som brukar kallas informations- eller kunskapsamhälle, har inneburit en ökad svårighet i att upprätta klara gränser mellan olika sociala grupper, nya kategorier kanske behövs för att kunna studera dagens klassamhälle?

en klass där majoriteten inte går vidare till eftergymnasial utbildning (SCB, 2002a). För det andra har valt ett gammalt, prestigefyllt universitet där den sociala snedrekryteringen är stor⁵. För det tredje är de kvinnor som påbörjat en klassresa i en tid när majoriteten som gjorde så var män.

3. MIN UTGÅNGSPUNKT: FEMINISTISK FORSKNING

speciella teoretiska och personliga premisser /.../ leder till särskilda metoder, empiriska fokuseringar och syften

(Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, 2000, s. 8-9).

Att berätta om min vetenskapliga världsbild är centralt för att du som läsare ska kunna förstå och kritiskt granska min uppsats. Den grund jag står på utgörs av de senaste trettio årens bygge av feministisk teori, kvinnovetenskaplig forskning och genusteori. Att välja en feministisk utgångspunkt innebär att jag intresserar mig för kvinnors livsvillkor, och att jag är övertygad om att kunskap om kön som konstruktion är *en* viktig grund för en förståelse av dagens samhälle. Hade jag skrivit denna uppsatsen utan feministiska förtecken hade säkerligen både frågorna och analysen sett annorlunda ut.

kön/genus

”Man föds inte till kvinna, man blir det” (Simone de Beauvoir, 2002, (1949) s. 325).

I denna uppsats arbetar jag utifrån utgångspunkten att kön är en social konstruktion, att kvinna är något man blir, görs till och gör sig till. Begreppet *genus* (engelskans *gender*) har införts i svenskan just för att betona denna konstruktivistiska syn på kön som är dominerande inom feministisk teori idag (Gothlin, Eva, 1999, s.3). I svenskan har ju ordet *kön* använts betydligt längre men uppfattas av många snarare som en beteckning på det biologiska könet. I den här uppsatsen skriver jag mycket om ”kvinnor” och ”kön” och jag betecknar klassresenärerna som ”kvinnliga”. Detta ska inte på något sätt tolkas som en biologistisk hållning, trots att jag inte regelmässigt låter orden inramas av citationstecken. Jag använder begreppen ”kvinna” och ”kvinnlig” därför att de lever sina liv som kvinnor, den sociala konstruktionen- eller föreställningen är en konkret, social verklighet. Ordet ”kön” använder jag därför att jag tycker

---

⁴ Social snedrekrytering till högre studier innebär att vissa grupper (t.ex. invandrare, arbetarbarn) inte återfinns inom högre utbildning i en utsträckning som är proportionell i förhållande till gruppens andel av befolkningen.

⁵ Mats Trondman uppmärksammar det faktum att arbetarbarn och kvinnor i högre utsträckning väljer mindre, regionala högskolor och mindre prestigefyllda utbildningar (1994 s. 466, not 33.).

att det är problematiskt att använda ordet genus på ett konsekvent och bra sätt på svenska.⁶ I vissa av de mer teoretiskt inriktade diskussionerna använder jag ibland termen genus.

feminism och feministisk forskning

Utgångspunkten för all feminism är att kvinnor som grupp är underordnade män som grupp och att detta förhållande bör ändras (Lena Gemzöe, 2002, s.13). Hur denna underordning ser ut, hur den återskapas och vad den får för resultat är viktiga undersökningsområden för feministisk forskning, liksom hur detta förhållande bör ändras⁷.

Det finns inte *en* feministisk forskning, det finns en mängd olika varianter, och feminister har använt sig av ett brett spektrum av perspektiv inom genus- kvinno- köns- jämställdhets- och feministisk forskning⁸. Jag vill här ge en mycket kort överblick av den tradition inom vilken jag placerar mig själv⁹.

Den feministiska forskningen har infört kvinnan som vetenskapligt subjekt. Som student vid Centrum för Genusvetenskap befinner jag mig inom en akademisk tradition där kvinnor stått i fokus både i forskning och som producenter av densamma.

Att frambringa och sprida kunskap om kvinnor har varit helt nödvändigt, eftersom det finns ett samband mellan makten att beskriva världen och andra former av makt. (---) Själva verksamheten att producera kunskap är inte en neutral, objektiv verksamhet, utan något som gynnar en viss grups intressen.

(Gemzöe, 2002. s.128)

Att intressera sig för genusforskning och använda sig av feministiska teorier innebär inte enbart att undersöka kvinnors situation och kvinnliga praktiker, genus är verksamt överallt och strukturerar det mesta i samhället.

---

⁶ Diskussionen om begreppet kön kontra genus är till stor inspirerad av Eva Gotlin, 1999. I den publikationen påpekar Gotlin att det i våra nordiska grannländer är vanligt att använda begreppet kön på samma sätt som jag har valt att göra (s.12).

⁷ Möjligheter och strategier för en sådan genomgripande samhällsförändring är tyvärr en fråga som teoretiserats märkvärdigt lite inom akademisk feminism.

⁸ I detta arbete känns det inte relevant att gå in på skillnaderna mellan begreppen. För den som är intresserad finns en översikt i Edwards, Maud 1995. s. 55-64.

⁹ För en diskussion om olika akademiska feminismer se t.ex. Stacey, Jackie 1997. Lena Gemzöe gör en introducerande genomgång av några teoretiska huvudströmningar inom främst svensk och anglosaxisk feminism (2002).

I denna uppsats vill jag synliggöra kvinnors erfarenheter, men även öppna upp för en diskussion kring hur kön och klass samverkar i dessa kvinnors berättelser. Begreppet erfarenhet har varit av stor betydelse för feministisk teoribildning, det har tillskrivits flera betydelser och varit omstritt¹⁰. I mitt användande av begreppet erfarenhet ansluter jag mig till en syn som Diana Mulinari och Kerstin Sandell beskriver så här;

...that conceptualizes experience not as granted, nor presupposed, but as real historical products and social practices, always in process and always contested.
(1999, s. 296)

Jag vill inte idealisera eller generalisera kring kvinnors/klassresenärers erfarenheter, men jag anser att det är viktigt att inte överge studiet av subjektiva verkligheter och de sociala och materiella villkor som formar, konstruerar och skapar erfarenheter. Denna studie gör inte anspråk på att tolka *alla* kvinnliga klassresenärers erfarenheter. Tvärtom är det min förhoppning att fortsatt forskning kring klassresenärer i högre utsträckning ska teoretisera kring hur klassresan erfars och hur klass skapas genom kön, etnicitet och sexualitet. Denna uppsats är förhoppningsvis ett litet steg i den riktningen.

Att detta är en studie med feministiska förtecken innebär även att jag vill försöka bygga en bro mellan teori och praktik, en strävan efter att producera frigörande, emancipatorisk kunskap. Rosemary Hennesy och Chris Ingraham argumenterar för en feminism med koppling till historiematerialismen, vars fördelar och feministiska relevans de beskriver så här:

It is not only interested in explaining the world but also in transforming it. In other words /.../ historical materialism argues that explaining the world (theory) and changing it (practice) is integrally connected
(Hennesy, Rosemary & Ingraham, Chris (red.): 1997. s.4)

Det är sådan kunskap jag själv skulle vilja producera. Jag tror att ett ökat medvetande om klassresenärens villkor (i relation till kön), och ökad uppmärksamhet och uppskattning för den kunskap som klassresenärer besitter kan leda till förändring av universitetets struktur och organisation.

---

¹⁰ För en sammanfattning av diskussioner kring erfarenhetsbegreppet inom feministisk teori, se t.ex ”Exploring the Notion of Experience in Feminist Thought” av Diana Mulinari och Kerstin Sandell 1999.

4. INTRODUKTION TILL FORSKNING OCH LITTERATUR

Detta kapitel har som uppgift att erbjuda en kortfattad översyn av det aktuella forskningsfältet. Om någon skulle lägga denna uppsats i ett fack skulle jag önska att där stod; ”feministiska perspektiv på klassresenärer”. Något sådant fack finns inte idag. I stället har jag själv fått skapa mitt fält, det bygger i huvudsak på en grund jag vill kalla feministisk och kultursociologisk. Den feministiska basen för min undersökning har jag presenterat i det förra kapitlet, nu har turen kommit till den teoribildning om klass och klassresor jag har valt som utgångspunkt för min analys.

Fältet för klassreseforskning existerar redan inom svensk teoribildning. Begreppet introducerades av etnologerna Orvar Löfgren och Jonas Frykman i slutet av sjuttioalet, men den första mer ingående studien av klassresan lät dock vänta på sig, den publicerades först 1994. Det är Mats Trondmans avhandling i sociologi *Bilden av en klassresa –Sexton arbetarbarn på väg till och i högskolan* (1994) som lagt grunden till den kvalitativt inriktade klassreseforskningen, ett fält som dock inte utvecklats vidare i någon större utsträckning. Kvinnors klassresande är än mer outforskat, jag använder mig av en c-uppsats i folklivsforskning från 1993 av Moa Qvarnström som är den enda publicerade undersökning jag funnit om klassresenärer som fokuserar kvinnor. Det är Qvarnström och Trondman gett denna uppsats teoretisk förankring i fältet för klassreseforskning.

För att studera klassresan och klassresenären har jag även behövt verktyg och teorier för att närma mig klass som kategori och identitet. För att göra detta har jag inspirerats av den feministiska teoretikern Beverly Skeggs genom hennes bok *Att bi respektabel–Konstruktioner av klass och kön*. Den erbjuder en analys av hur klass och kön levs, och har varit till stor hjälp och inspiration. Skeggs använder sig av begrepp hämtade från den franske sociologen Pierre Bourdieu, något även jag gör. Bourdieu har arbetat fram en egen begreppsvärld som fokuserar den kulturella reproduktionens betydelse i (åter)skapandet av klasssamhällets hierarki. Bourdieus begrepp presenteras mer ingående i kapitlet ”klass på universitetet”. När det gäller Pierre Bourdieus begrepp följer jag de definitioner och tolkningar som gjorts av Donald Broady. Broady är utbildnings- och kultursociolog, 1990 utkom hans studie *Sociologi och epistemologi* som är en av de mest uttömmande studierna av Pierre Bourdieus författarskap. Det är i huvudsak Skeggs och Bourdieu som gett mig en grund att stå på i en analys av klassbegreppets kulturella, sociala och individuella dimension.

Sist i denna forskningsöversikt vill jag nämna Patricia Hill Collins som är en feministisk forskare inom ett fält som kallas ”african-american studies”. Hennes teorier om ”the outsider within” diskuteras i slutet av uppsatsen, och begreppet har tillfört min förståelse av klassresenären ytterligare en dimension.

5. KLASS PÅ UNIVERSITETET

Feministisk teori har länge studerat samverkan mellan klass och kön. På sjuttioalet och i början av åttioalet argumenterade socialistiska feminister utifrån en marxistisk idétradition¹¹. Sedan dess har debatten om klass som analytisk kategori inom feministisk teori, med några få undantag, legat i träda. Inom fältet för Cultural Studies har den feministiska forskaren Beverly Skeggs varit en av dem som argumenterat för ett återinförande av klassanalysen, där fokus inte ligger enbart på ekonomi, utan lika mycket på frågor om kultur och identitet. Trots detta kan vi konstatera att klass knappast är på modet inom den akademiska världen nu i början på 2000-talet. Jag vill ändå hävda att mina egna och många andras erfarenheter är ett bevis på att klassgränser är en påtaglig verklighet och att klass kan vara en fruktbar analytisk kategori. Anna Johansson skriver en artikel i tidningen *Genus* (2001b) om klassbegreppets vara eller inte vara inom (främst svensk) feministisk forskning. Hon hävdar där att klassperspektivet varit ”ute” inom samhällsdebatt och forskning en längre tid. Vidare refererar hon till Beverly Skeggs’ bok *Formations of Class and Gender*¹², där Skeggs ställer sig frågan om är det så att klass inte erkänns som ett problem för dem som har privilegiet att ignorera det? Skeggs hävdar också att vi genom att ignorera klassperspektivet eller osynliggöra det förnekar ansvar för dess effekter. (1999, 17ff). Jag tror att detta är väsentligt i Sverige, likväl som i Storbritannien, och jag anser att ett synliggörande av klass och en utvecklad klassanalys kan ha en stor betydelse för klassresenärer. Även Moa Qvarnström är inne på detta spår då hon i sin kandidatuppsats om kvinnliga klassresenärer hävdar att ”klassresenärer i allmänhet och kvinnor i synnerhet, förhåller sig med större självkänsla i dessa kulturmöten (klassresan, min anm.) om de är medvetna om köns- och klasskillnaderna och om dessas uttryck.” (1993, s.39). Genom att på detta sätt kunna lokalisera problemen till något utanför sig själv, till en samhällsrelig dominansstruktur blir de lättare att hantera. Detta är bara ett av många argument för att återinföra klassanalysen.

---

¹¹ Se patriarkatsteori-debatten med exempel som; Heidi Hartmann, 1986, ”Det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism” och Christina Carlsson, 1983, ”Patriarkat: en kritisk granskning”

¹² Jag använder mig av den svenska översättningen med titeln *Att bli respektabel – Konstruktioner av klass och kön*.

klassresebegreppet och tidigare forskning

Innan Mats Trondman publicerade sin *Bilden av en klassresa. Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskola* (1994) var forskningen kring klassresende till stor del präglad av ett kvantitativt angreppssätt. Trondman utgår från kulturella, sociala, socialpsykologiska och psykologiska perspektiv och gör en kvalitativ analys utifrån djupintervjuer. Jag vill i högre grad än Trondman betona de sociala och kulturella faktorerna, samt framhålla maktaspekten på ett sätt som jag anser är både fruktbart och nödvändigt. Med denna betydelsefulla skillnad i minnet är det ändå till Trondmans forskning jag är stort tack skyldig. Hans beskrivning av klassresan har lagt grunden till min teoretiska förståelse av detta tema.

För att introducera begreppet klassresenär lånar jag Mats Trondmans förklaring;

Begreppet klassresenär antyder /.../ att det är fråga om en "resa" från en social och kulturell belägenhet till en annan. I detta avseende är begreppet inte neutralt. Användningen av begreppet rymmer ett taget förgivande av förekomsten av "klasser" och att livet kan ses som en "resa". En, i detta fall, resa från arbetarklassen till den akademiska miljön, formad, förändrad, representerad och upprätthållen under århundraden av samhällets bildade eller högutbildade "medelklass". Klassresenären blir således klassresenär genom att göra klassresan, en resa som /.../ får sin fortsättning genom klassresenärernas inträde på arbetsmarknaden.

(Trondman, 1994, s.24)

Klassresenären lämnar sin ursprungsmiljö för att integreras i nya sammanhang. Kvinnorna som jag intervjuat har gjort en resa från arbetarklassen till studier vid Lunds universitet och integrerats i den bildade kulturen¹³. Ett av klassresans karaktäristikum verkar också vara det faktum att klassresenären aldrig fullt ut integreras, både i min egen undersökning och i övrig forskning¹⁴ talar klassresenären om en känsla av utanförskap.

Kvalitativ forskning om kvinnors klassresande är i princip icke-existerande¹⁵, däremot existerar det ett visst mått av statistiska undersökningar där även kön som kategori används

---

¹³ I detta sammanhang är det intressant att fundera över de klassresenärer som "misslyckas", som inte integreras i detta nya sammanhang utan kanske hoppar av sina studier. Kan en sådan person återvända till arbetarklassen? Det är också värt att fråga sig vad universitetet gör för att underlätta denna integration. Jag är övertygad om att mer kan göras inte bara för att rekrytera utan även integrera personer med studieovan bakgrund.

¹⁴ Se t.ex Trondman, Mats. 1994, s. 305, Qvarnström, Moa. 1993, s. 36-38.

¹⁵ Den enda text om klassresenärer med ett uttalat genusperspektiv som används i denna studie är Qvarnström, Moa: 1993. Ulla-Britt Wennerström är doktorand vid sociologiska institutionen i Göteborg och skriver den första svenska doktorsavhandlingen om kvinnliga klassresenärer (Johansson, Anna. 2001a). Jag har tyvärr inte varit

och diskuteras¹⁶. Det är i detta tomrum som denna undersökningen har en viktig funktion att fylla¹⁷.

Trondman visar i sin studie hur klassresenären formas genom erfarenheter av lossbrytning från ursprunget, inträde i en ny, bildad kultur och genom att se på sig själv och sitt ursprung från en ny position. Klassresenären blir helt enkelt klassresenär genom att göra en klassresa. Denna uppsats bör läsas i dialog med Mats Trondmans avhandling om klassresan, en dialog jag också försöker lyfta fram i min text. Jag vill argumentera för att ett feministiskt perspektiv öppnar för möjligheten att förstå kvinnors specifika erfarenheter av klassresan och hur dessa erfarenheter konstituerar dem som subjekt. En feministisk analys kan också bidra till en vidareutveckling av begreppet klassresenär.

att studera klass

I den beskrivning jag gett ovan av begreppet klassresa antyds det att klassresan innebär kulturmöten. Ett möte mellan arbetarklasskultur och bildad kultur. Men vad är då egentligen klass, och hur kan man förstå klass som kultur och identitet?

Kultur ses här som ”den gemensamma erfarenhetsvärld och det värdesystem en grupp människor delar i sitt dagliga liv och för vidare till nya medlemmar av gruppen”. (Qvarnström: 1993. s.7, efter Löfgren). Jag anser även att det i mötet mellan olika kulturer alltid finns en maktdimension, och att när arbetarkultur möter medel- och överklasskultur så dominerar den senare. Det är för att kunna konceptualisera detta makt- och dominansförhållande jag använder mig av några av Pierre Bourdieus begrepp som jag introducerar senare i detta kapitel.

---

medveten om Wennerströms projekt förrän i ett mycket sent skede av mitt uppsatsarbete. Det har därför inte varit möjligt för mig att inkludera material från Wennerströms forskning i min undersökning.

En reservation är på sin plats. Det kan mycket väl finnas forskning gjord utanför Sverige om klassresenärer, även om jag inte lyckats finna någon sådan.

¹⁶ Se t.ex material tillgängligt via: www.scb.se, klicka på ”utbildning” sen ”studenter på högskolor och universitet”.

¹⁷ För den som är intresserad av berättelser om klassresenärer vill jag rekommendera filmen *Timmarna med Rita* (1983) som handlar om en engelsk arbetarkvinnas studier vid ett prestigefyllt universitet och den självbiografiska essän *Mitt förnamn är Ronny* (1996) som handlar om Ronny Ambjörnssons resa från arbetarkvarteren i Göteborg till en professorstjänst i Umeå.

klass

I min syn på klass är jag delvis inspirerad av Rosemary Crompton som definierar tre huvudsakliga betydelser av klass (1993). För det första är klass en strukturerad ojämlikhet relaterad till ekonomi och maktresurser. Klass reduceras i denna betydelse till att enbart handla om ekonomiska (makt)positioner. Men klass existerar även som prestige, status, kultur och livsstil. Det är dessa två aspekter av klassbegreppet som jag förhåller mig till i denna undersökning¹⁸. Klassresenärens socio-ekonomiska position kommer dock att lämnas relativt oproblematiserad, i den avsikten har klassresenären ”bytt klass”. Det är klass i den andra av dessa betydelser som fokuserats i intervjuerna och det är denna dimension som är av störst intresse i denna undersökning.

För att fånga och förklara min förståelse av klassens uttrycksformer använder jag mig av den franske teoretikern Pierre Bourdieu och hans kapitalmetaforer och begreppet habitus. I Bourdieus begreppsvärld är klass inte enbart beroende av det ekonomiska kapitalet, utan även av socialt, symboliskt och kulturellt kapital¹⁹. Fokus i denna uppsats kommer att ligga på det kulturella kapitalet, ett begrepp som förklaras i nästa avsnitt.

symboliskt och kulturellt kapital

Pierre Bourdieus begrepp lämpar sig inte för abstrakta definitioner²⁰, något som påpekas av Broady (1996, s.42). Med denna reservation i minnet gör jag ändå ett försök till just detta, med avsikten att visa hur jag tänkt kring klass, och hur jag använt begreppen som verktyg i min analys.

Symboliskt kapital är det kanske mest centrala begreppet i Bourdieus sociologi, symboliska kapital är värden, tillgångar eller resurser som av sociala grupper ses som värdefullt och ges värde (Broady, 1990, s.171). Symboliskt kapital förutsätter att det finns människor som är disponerade att uppfatta att denna bedrift, färdighet eller titel är värdefullt. Symboliskt kapital är ett mycket allmänt begrepp och symboliskt kapital kan finnas överallt. Broady beskriver

---

¹⁸ Crompton talar även om klasser som sociala och politiska aktörer.

¹⁹ Donald Broady är en av de främst Bourdieu-tolkarna i Sverige och i mina begreppsdefinitioner följer jag hans tolkningar från 1990. Broady ger även en introduktion till Bourdieus begrepp i en artikel från 1996.

²⁰ Detta blir tydlig om man jämför Broadys tolkningar med den som Beverly Skeggs gör i *Att bli respektabel* (1999). De stämmer inte helt överens. Jag har valt att följa Broadys tolkning av två anledningar, dels stämmer de bäst med den bild jag själv fått när jag läst Bourdieu, främst i *Homo academicus*, men även för att Broadys tolkningar relaterar till svenska förhållanden och används i Trondmans klassreseforskning.

skillnaden mellan det mer allmänna symboliska kapitalet och det specifika, kulturella kapitalet såhär;

Inom en viss umgängeskrets eller på en viss arbetsplats, kan förmågan att uttala grundade omdömen om det lokala fotbollslaget representera ett avsevärt mått av symboliskt kapital. När Bourdieu behandlar det kulturella kapitalet talar han om något annat, nämligen om dominansförhållanden som tenderar att gälla samhället i dess helhet.

(Broady 1990, s.171)

Kulturellt kapital kan alltså ses som en underavdelning till det mer övergripande begreppet symboliskt kapital och är den form av kapital som dominerar i ”moderna” skrift- och utbildningssamhällen (Broady 1996 s.47). Examina från respekterade läroanstalter, förtrogenhet med klassisk musik eller litteratur, förmåga att uttrycka sig kultiverat i tal och skrift är några av de uttryck för kulturellt kapital som Bourdieu tar upp²¹. Symboliska tillgångar utgör kulturellt kapital om de av många eller alla grupper i samhället (och särskilt inom den dominerande klassen) uppfattas som mer värdefulla än andra arter av symboliskt kapital. Kulturellt kapital är således ett uttryck för dominans, och en stor mängd kulturellt kapital implicerar makt.

Utbildningssystemet spelar, enligt Bourdieu, en central roll i upprätthållandet och legitimeringen av samhällsliga dominansförhållanden (Bourdieu 1996). Privilegierna legitimeras i form av formella kvalifikationer som döljer det medhavda kulturella kapitalet som är en förutsättning för att uppnå dem (Bloch 1999 s.3). Även Mats Trondman tar upp det kulturella kapitalets betydelse i högre utbildning. Han uttrycker sig såhär;

Det kulturella kapitalet utgör en symbolisk tillgång och för dem som har dessa tillgångar blir det lättare att både komma in på och genomgå högre utbildning, liksom att upprätthålla positioner inom denna struktur eftersom utbildningsinstitutionerna, inom samhällsvetenskap och främst humaniora, själva är bärare och upprätthållare av det erkända kulturella kapitalet.

(Trondman 1994 s.201)

Enligt Broady så ska inte kapitalet ses som ett statiskt förhållande, utan ett socialt. ”en viss akademisk titel, kan fungera som symboliskt kapital blott under förutsättningen att det finns

---

²¹ När det gäller Bourdieus kapitalmetaforer brukar man referera till ett av hans mest inflytelserika verk *Distinction – A Social Critique of the Judgement of Taste* (1984). *Homo Academicus* (1996) tar upp dessa begrepp i relation till den franska universitetsvärlden. En något mer lättläst inblick i Bourdieus tankevärld erbjuder *Texter om de intellektuella* (1992), en antologi där vissa texter berör utbildningssystemet.

grupper som är disponerade att uppfatta att just denna bedrift eller denna titel har värde” (1996, s.47.).

Den akademiska kultur som klassresenärerna möter på universitetet är genomsyrad av kulturellt kapital. Jag vill hävda att det till stor del är i mötet med dessa tillgångar som klassresenärens känsla av osäkerhet och främlingskap uppstår. Jag använder mig av begreppet kulturellt kapital som ett verktyg för att tänka kring klass och dess uttrycksformer.

habitus- ”man har det i sig”

För att till fullo förstå betydelsen av det symboliska och det kulturella kapitalet behöver vi använda ännu en av Bourdieus begrepp, nämligen *habitus*. Habitus kan ses som förkroppsligat kapital. Det kulturella kapitalets förkroppsligade former, som ”bildning”, ”smak” och språklig kompetens, är habitus. När Toril Moi tolkar Bourdieu beskriver hon habitus som; ”ett system av dispositioner, dvs. tanke-, uttrycks- och beteendevanor som man förvärvar genom praktisk erfarenhet” (Moi 1994 s.6). Detta system finns lagrat i kroppen. Minna Salminen-Karlsson pekar på likheten mellan skapandet av ett habitus och begreppet socialisation, men hävdar en primär skillnad. Habitus skiljer sig från socialisation såtillvida att det inte handlar enbart om hur människor tänker utan hur de agerar. Habitus refererar inte enbart till människors psyke utan omfattar hela deras varande. (Salminen-Karlsson 1999 s.72). Habitus-begreppet ger oss möjligheten att tänka kring det kulturella kapitalets betydelse för individen, både när det gäller (re)produktion av samhällspositioner och individuella beteenden/smaker/känslor. Habitus fångar således både den strukturella och den individuella klasspolitiken.

vad kan Bourdieu tillföra i en förståelse av kvinnliga klassresenärer?

Det är i frågan om livsstil och kultur som klassresenärens problematik blir som mest uppenbar. Det är för att förstå denna aspekt av klass som jag finner Pierre Bourdieus tankar användbara. Om klassresan enbart handlat om ett byte av ekonomisk position hade identitetsproblematiken troligtvis inte varit lika tydlig. Men klassresan handlar även om ett byte av livsstil och integration i en ny kultur. En kultur som kännetecknas av kulturellt kapital –makt.

Beteenden och strategier uppstår i mötet mellan människors habitus och ett socialt sammanhang. (Broady 1996 s.51f) I klassresenärernas fall handlar detta om ”arbetarklass”-

habitus som möter en medel/överklass värld. Bourdieus begrepp kan bidra till att fånga sociala, kulturella och strukturella dilemman som uppstår i detta möte. När det gäller vissa aspekter av den emotionella biten däremot, den som handlar om lust, ilska och ambivalens har jag erfarit större svårigheter att bearbeta med Bourdieus verktyg. Begreppen kapital och habitus kan hjälpa oss att förstå osäkerhet eller säkerhet, men inte båda samtidigt. Och världen är ju som bekant inte enbart svart eller vit...

6. UNIVERSITETET SOM EN MASKULIN KULTUR

Jag har redogjort för begreppet klassresa och den forskning som visar att den innebär ett möte med en främmande, bildad, ”medelklasskultur”. Jag vill nu hävda att det för kvinnliga klassresenärer även är ett inträde på en utpräglad maskulin arena, medelklassmannens. Kön är en central aspekt i skapandet av hierarkiserade skillnader i det akademiska rummet, både på struktur- och individnivå. Den feministiska sociologen Karin Widerbergs bok, *Kunskapens kön*, kom ut 1995 och rönt stor uppmärksamhet även utanför akademien. Genom minneshistorier analyserar hon sambanden mellan kön, sexualitet och kunskap. Många av berättelserna handlar om universitetet, och om hur kön formas av kunskapen och formar kunskapen. De områden där kunskap skapas ser Widerberg som könade. Karin Widerberg beskriver hur hon som kvinna alltid varit ett undantag från normen inom kunskapsamhället. Widerbergs bok belyser många aspekter av problematiken kring att vara kvinna på universitetet²², och hur hon lärt sig att förhandla kring denna problematik. Även Dorte Marie Søndergaard tar upp många av dessa problem i sin artikel *Køn på universitetet* (1993), så här skriver hon om kroppen; ”Kvindekroppens potentielle seksualisering stiller nemlig kvinderne i en særlig position, når det gælder at håndtere kroppens diciplinerede tilstedværelse i den akademiske verden.” (Søndergaard 1993 s.203). Underrubriken på artikeln är *-kvalificering i ett maskulint handlerum*, en fras som jag anser sammanfattar artikeln på ett mycket bra sätt. Det handlar om att som kvinna lära sig, inkorporera, och följa de manliga spelreglerna. Søndergaard karakteriserar detta som en integrationsprocess (1993 s. 202). Integrationen av den akademiska kulturen är enligt henne en integration i en ”medelklassmaskulinitet”. Detta gäller både kvinnor och män, men är mer problematiskt för kvinnor eftersom akademien förnekar kvinnliga erfarenheter. (ibid. s.207).

I artikeln *Vad gör strukturerna med oss ?* försöker Kerstin Norlander anlägga ett struktur-aktörsperspektiv på universitetet som social organisation. Hon spårar organisationens rötter

tillbaka till medeltiden och karakteriserar universitetet som ett patriarkalt härskarsystem utifrån följande punkter; den hierarkiska uppbyggnaden, konkurrans och tävlan, kontrollen uppifrån, symboliskt våld, och den auktoritära styrningen. (Norlande 1994 s.5f). I en feministisk diskussion om universitetet som organisation är det även värt att ta upp *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön* (Wahl, Anna mfl., 2001) som ger en introduktion i hur organisationer kan studeras utifrån ett könsmaktsperspektiv. De utgår i sin analys från fyra teman: struktur, ledarskap, symbolism och förändring. De beskriver hur man kan se på organisationer på olika analysnivåer och hur struktur, symbolism och individer samverkar i (köns)organisationer (t.ex. s. 48)²³. Universitetet kan med detta perspektiv förstås som en organisation där män som grupp är överordnade kvinnor som grupp.

I alla dessa texter analyseras olika aspekter av universitetet, Karin Widerbergs analys fokuserar kroppen och känslorna- den personliga upplevelsen av den manligt dominerade värld som universitetet är. Hennes minneshistorier manar fram en bild av universitetet som en könad plats, ett rum där kvinnor och män inte befinner sig på lika villkor. Den utgångspunkten har även jag inför detta uppsatsarbete. Dorte Marie Søndergaards handlar om strukturer och symboler, och de personliga konflikter som uppstår för studenter. Hennes analys öppnar även för ett mer intersektionellt tänkande. Universitetet är könat genom medelklassens maskulinitet, en maskulinitet som åtminstone delvis måste integreras av studenten för att bli tagen på allvar som kunskapsbärare och kunskapsproducent. Norlanders artikel och boken *Det ordnar sig* visar att universitetets även kan förstås utifrån organisationsperspektiv. De teorier jag nu presenterat skiljer sig åt i fokus, men slutsatsen blir till stor del densamma –universitetet är ”genusifierat”, det är en maskulin kultur och en manligt dominerad värld. Alla kvinnor på universitetet måste därför förhålla sig till den norm som är den Vita, heterosexuella, medelklassmannens.

Genom att ge denna korta introduktion till teorier om universitetet, kön och kunskap har jag velat lägga grunden till en förståelse av den kvinnliga klassresenären, och argumentera för att denna erfarenhet inte kan förstås utifrån ett ”könsneutralt” perspektiv.

7. METOD, FEMINISTISK METOD OCH MIN METOD

---

²² Frågor som manlig bias, kroppens plats i rummet, att (inte) bli hörd/sedd m.fl.

²³ Tydligt inspirerade av Sandra Hardings resonemang från 1986 där Harding hävdar att det sociala livet styrs av *gender symbolism, gender structure* och *individual gender*.

Att skjuta metodologin åt sidan innebär att våra redskap för att producera kunskap hålls dolda, att privilegieförhållanden maskeras och att det inte syns att de som har kunskapen är belägna någonstans: därmed erkänner man inte vilken avgörande betydelse det ofta förekommande överflödet av kulturellt, socialt, utbildningsmässigt och ekonomiskt kapital har för produktionen av all kunskap.
(Skeggs, 1997. s.33)

Detta är en empiriskt grundad uppsats, teori används för att belysa och tolka empirin. Det är därför viktigt att inse att redan metoden som skapar empirin är teoretiskt grundad. Jag är här inspirerad av feministiska metoder och teorier om metod. Shulamit Reinharz skriver att det inte finns *en* feministisk metod, däremot finns det många metoder som feminister använder (1992, s. 4). Med denna definition skulle min metod per automatik vara feministisk, men den är även feministisk i det avseendet att den uteslutande grundar sig på metodologiböcker med uttalat feministiskt anslag.

tillvägagångssätt

För att kunna erbjuda möjliga svar på de frågor jag ställt upp inför denna uppsats har jag valt att göra reflexiva, tolkande intervjuer. Min metod är kvalitativ, som en följd av mitt syfte att skapa förståelse för ett fenomen. Jag har valt intervjuformen, närmare bestämt det som Heléne Thomsson kallar reflexiva, tolkande intervjuer (2002). Att ha ett reflexivt anslag innebär att varje fas under projektet sker under reflektion. Jag tror att mitt syfte bäst uppnås och mina frågor kan belysas bäst med den typen av undersökning.

Jag har även valt metod utifrån ett syfte som sällan uttalas, men som är underförstått när det gäller en C-uppsats som denna –jag vill lära mig att forska. En anledning till att jag har valt att göra intervjuer är således helt enkelt för att få övning i detta angreppssätt.

Jag vill nu beskriva hur forskningsprocessen sett ut, för att du som läser ska veta hur studien har genomförts, vem som deltagit i kunskapsproduktionen och därmed kunna värdera mina tolkningar och förstå varför uppsatsen ser ut som den gör.

Intervjuerna har skett med en huvudsaklig ledstjärna- Solidaritet. I Sverige har begreppet solidariska intervjuer utvecklats kvinnoforskarna Karen Davies och Johanna Esseveld (1989). De åberopar en definition av solidariska intervjuer formulerad av de danska kvinnoforskarna Elsa Chrisensen och Kirsten Hvidfelt som även jag vill citera: *”Vi uppfattar det som en kombination av omsorg i vid bemärkelse och respekt för den människa vi pratar med. Det ska finnas utrymme för kvinnan vi pratar med.”* (ibid s. 24)

Intervjuerna har följt den form som Davies och Esseveld kallar tematiskt strukturerade djupintervjuer (ibid s.19). Varje person har intervjuats en gång och samtalen har varat mellan en och en halv till tre timmar. Solidariska intervjuer handlar om att ta kvinnan som intervjuas på allvar. Det innebär också att alla kvinnor jag intervjuat fått erbjudande om att se utskrifter av intervjuer och diskutera dem. Mina egna erfarenheter av klassresan tror jag hade en positiv inverkan på intervjuerna. De erfarenheter vi talade om var inte främmande för mig som forskare, och jag tror att detta bidrog till en närhet och en avslappnad samtalssituation.

urval

Jag har valt att endast göra ett fåtal intervjuer. Detta är en uppsats av begränsat omfång och jag har valt att begränsa det empiriska underlaget för att fokusera på analysen och tolkningen. Jag har formulerat min frågeställning utifrån detta faktum och lutar mig mot Heléne Thomsson som säger att;

Betoningen i de frågor som kan täckas av /.../ mycket få intervjuer ligger oftast nära individnivån, även om resultaten ändå kan belysa såväl diskursiva sammanhang som exempelvis maktsystem. Resultatet kan bli mycket intressant trots det i antalet intervjudeltagare mätt, tunna empiriska underlaget

(Heléne Thomsson, 2002, s.57)

Intervjudeltagarna har kontaktats genom den så kallade snöbollsmetoden. Jag kontaktade helt enkelt människor i min omgivning och frågade om de kände någon som kunde tänka sig att ställa upp. Denna metod har lett till att intervjudeltagarna i princip består av bekantas bekanta. Eftersom syftet inte varit att basera slutsatser på ett representativt urval så anser jag att metoden fungerat mycket bra.

Intervjudeltagarna är alla kvinnor som studerar på Lunds Universitet, de har alla läst/ läser kurser inom samhällsvetenskap eller humaniora.

Jag har inte velat definiera vad en arbetarklassbakgrund är, utan låtit intervjudeltagarna göra detta. De är kvinnor som ser sig som klassresenärer eller betraktar sin uppväxtmiljö som arbetarklass. De skulle även hamna i det facket i en kategorisering baserad på föräldrarnas yrke, inkomst och utbildningsnivå²⁴.

Intervjudeltagarna har blivit lovade anonymitet, de namn som jag använder i denna text är således inte deras verkliga. Även vissa andra uppgifter har anonymiserats, då detta är fakta utan värde för förståelse och analys. De personer jag intervjuat är;

Camilla, tjugosju år och bosatt i Malmö, hon studerar på socionomprogrammet i Lund och har även läst fristående kurser inom den samhällsvetenskapliga sfären. *Maria*, är trettiosex år och bor i Lund. Hon är anställd som doktorand vid en humanistisk institution. *Sofia*, som är tjugofyra år, bor även hon i Malmö, Sofia studerar samhällsvetenskapliga ämnen, det har hon gjort i ungefär tre år.

om analysen

När jag började arbetet med denna uppsats hade jag vissa förväntningar på hur resultatet skulle komma att se ut. Dessa förväntningar tror jag i hög utsträckning berodde på min egna erfarenheter som klassresenär. Till viss del har mina förväntningar styrt resultatet genom de frågeställningar intervjun cirklat runt, men intervjudeltagarna har öppnat upp för nya tolkningar och betonat andra aspekter utöver de jag förväntat mig. Intervjudeltagarna har lärt mig saker om mig själv och om klassresan som fenomen, för detta är jag mycket tacksam. Vissa saker har också kommit att ”försvinna” ur analysen, då de inte längre kunnat anses centrala för förståelsen av klassresenären. Successivt under intervjuarbetet har den bild växt fram som jag nu presenterar.

Efter varje intervju gjorde jag anteckningar som varit till stor hjälp i analysarbetet. Jag har även skrivit ut alla intervjuerna i sin helhet. Intervjuerna har bildat ett omfångsrikt material som jag läst och lyssnat på flera gånger. De teman som kommit upp under intervjuerna började utkristallisera sig allt mer. Det är kring dessa teman jag byggt upp min analys och det är också så jag redovisar den i kapitlet ”att vara klassresenär”. Dessa teman är genomgående i alla intervjuer, även om de betonats olika mycket. De är dels ett resultat av mina frågeställningar men framförallt är det saker som intervjudeltagarna själva tagit upp. Syftet har varit att få fram en möjlig helhetsbild, och alla aspekter av de erfarenheter som klassresan utgör har inte kunnat täckas av en så pass begränsad analys som denna uppsats utgör.

---

²⁴ Sofia är den enda som har en förälder med högre utbildning. Hennes mamma är utbildad konstnär. Med hänsyn till pappans arbete och familjens ekonomiska situation anser jag ändå att det är uppenbart att Sofia växt upp i en under/arbetarklassmiljö och att hon *definitivt* är klassresenär.

De teman som kom att bli analysens form är således ett resultat både av mina (teorigrundade) och intervjudeltagarnas tankar om klassresan.

Utgångspunkten har varit de teorier om klass och kön som jag tagit upp tidigare och sedan har jag analyserat intervjuerna främst utifrån de tankegångar som dominerat tidigare klassreseforskning. Analysen har skett med stor närhet och en önskan att förstå de erfarenheter som kan utgöra en del av klassresan.

8. ATT VARA KLASSRESENÄR

Beverly Skeggs skriver ”Jag utgår från premissen att det inte är individer som har erfarenheter, utan subjekt som konstitueras genom erfarenheten” (Skeggs, 1999, s.49²⁵). I direkt dialog med detta påstående vill jag hävda att klassresenären är ett subjekt som skapas genom erfarenheten. För att förstå klassresenären anser jag därför att det är lämpligt att studera erfarenheter av klassresan.

I detta kapitel ska du som läsare få möta studiens huvudpersoner, de tre klassresenärer som jag fått möjligheten och privilegiet att intervjua. Jag vill att du ska läsa detta kapitel i dialog med den teoretiska bakgrund jag redogjort för i kapitlen ”min utgångspunkt: feministisk forskning”, ”klass på universitetet” och ”universitetet som en maskulin kultur”. Klassresenärernas tolkningar bör förstås med hjälp av teorier om klass, genus, kulturellt kapital, klassresan och kön på universitetet.

Detta kapitel består av fyra delar, de representerar olika aspekter av klassresan som vi samtalat om under intervjuerna. Indelningen i rubriker och underrubriker är ett resultat av min analys, de representerar centrala analytiska teman. Många, om än inte alla, av de teman jag tar upp återfinns i Trondmans och Qvarnströms texter, även om analysen är annorlunda och fokus skiljer sig åt. I den första delen behandlas talet om det egna ursprunget, familjen och klassen. Här tas också det första steget mot universitetet och klassresenärerna funderar kring varför de påbörjade sina studier. I nästföljande del presenteras talet om den egna personen som klassresenär, här dyker det upp många aspekter som jag anser vara grundläggande för en förståelse av klassresenären. I det tredje avsnittet talar klassresenärerna om sitt möte med den akademiska kulturen, den nya värld som de nu lever i. Den fjärde delen handlar om det

---

²⁵ Hon refererar här till Teresa de Lauretis och Joan Scott

förhållande som klassresenären har till familj och vänner, de som klassresenären har ”rest ifrån”.

talet om vad man kommer ifrån

I början av varje intervju bad jag kvinnan jag talade med berätta lite om sig själv, sin familj och sin uppväxt. Jag frågade även om de upplevde den miljö de växt upp i som arbetarklass. Denna del av samtalet hade till syfte att lyfta fram en förståelse av klass som begrepp och erfarenhet. Jag vill hävda att det har resulterat i en skisserande analys som ger en inblick i vad (arbetar) klass kan vara och betyda.

Föräldrarnas yrke, eller brist på sådant är den utgångspunkt som traditionellt används för indelning i olika klasser. Sådär berättar kvinnorna om sina föräldrars yrken:

Maria: Min mormor och morfar som jag har varit mycket hos, dom är...min mormor är statarbarn, innan hon och morfar gifte sig så jobbade hon som tjänsteflicka. Dom var ju socialdemokrater och bodde i ett egnahemsrörelse-hus och mormor var hemmafru och hade den vitaste tvätten i området. Och mina föräldrar, min pappa arbetade som plåtslagare när jag var liten. Mamma var hemma först, sen jobbade hon i växeln på ett bilföretag

Camilla: Min mamma har jobbat väldigt fysiskt. Städade helt enkelt. Min pappa jobbar med...att skicka lådor mellan olika länder, skriva lite papper...

Denna del av intervjuerna handlade i Maria och Camillas fall om vad som verkar ha varit ganska typiska arbetarklasshem. Sofias berättelse var lite annorlunda...

*Sofia: ”Mina föräldrar har varit arbetslösa alltid, liksom. Så länge jag kan minnas...(--)
...den miljö och det jag har varit inblandad i ...alltså jag har blivit omhändertagen av det sociala och jag har blivit utkastad från skolan och en massa sånna grejer som gör att jag verkligen identifierar mig med...Alla mina vänner och den bakgrund jag kommer ifrån...”*

Sofia var den som hade de största svårigheterna med att ta till sig begreppet arbetarklass, och hon sa bland annat såhär;

Jag förknippar arbete mycket med lyx, tror jag. När jag var mindre kände jag en familj, en kvinna hon jobbade i charken på ICA. Och hon jobbade och gick hem och lagade mat åt alla sina barn. Och hon var ju arbetarklass. Men då, för mig, var det värsta överklassen.

Sofias berättelse tydliggör något som även de andra intervjudeltagarnas historier vittnar om, att klass är något relationellt. Klassidentitet och klasstillhörighet blir tydligt i kontrast till det man *inte* är. Camilla har växt upp i en ganska traditionell kärnfamilj, och för henne är kulturen, och bristen på den kultur som kallas ”fin” den kanske tydligaste klassmarkören;

Om man ser arbetarklass kulturellt sett så...så tycker jag att det har varit så. Inte jättemycket böcker hemma och så... Ja, alltså kulturellt set fattigt då. På nåt plan. Sådär att man ska arbeta för att äta liksom...

Redan i dessa inledande berättelser anser jag att det är tydligt hur mångfasetterad erfarenheten av klass är. Gemenskap, ekonomi, kultur, arbete är bara några av de aspekter som klassresenärerna talade om som avgörande för den arbetarklasstillhörighet de hade innan klassresan genomfördes. Det är alltså i denna klassbakgrund som klassresan påbörjats.

Jag frågade under intervjuerna vad kvinnorna hade för föreställning om universitetet innan de började studera, och vad som fick dem att ta steget in i den akademiska världen. Maria talade om att studier länge var någonting främmande, hon kommer från en mindre bruksort och hade inga planer på högre studier;

Det fanns ju familjer som hade akademiska traditioner, som var tandläkare...dom barnen, dom skulle ju till Uppsala. Men det var ingenting som jag hade med att göra, det var något annat, en annan värld. Så det var en tillfällighet. Jag hade inget annat att göra. Jag bara provade liksom. Ingen hade ju några förväntningar på mej heller. Jag hade ingen avsikt att bli någonting, det har aldrig varit aktuellt.

För Maria var studierna alltså inget planerat, hon hade heller aldrig något uttalat mål, det var för henne mest en möjlighet att sysselsätta sig. Även Camilla berättar om universitetet som något verkligt främmande och att det var mycket en tillfällighet som gjorde att hon började studera, hon blev rekommenderad en kurs av en kompis som hon sedan blev antagen till. Nu studerar hon till socionom, och om det valet säger hon så här; ”Ja, det programmet jag går nu valde jag just för att få, för att få en examen. Det är en del av det i alla fall. Så jag hade ett papper på att jag hade gjort någonting.”

För Sofia var det ett mycket medvetet val att börja studera, hon ville som hon säger ”*göra något med sitt liv*”. Även om hon kommer från en klass och en miljö där akademiska studier inte är något vanligt livsval så fanns det en viss utbildningstradition i hemmet. Sofia anser själv att den mängd kulturellt kapital som trots allt fanns i familjen har möjliggjort hennes

studier ”vi har ju haft böcker hemma och så, jag tror också att det är anledningen kanske till att jag ändå läser nu då”.

Både Maria och Camilla talar om sina studier lite som en slump och inte som något de behövt kämpa för²⁶. Detta skulle kunna tolkas som ett tidens tecken. Alla de kvinnor jag har intervjuat har påbörjat sina studier i tider av hög arbetslöshet (1989-99). Att få ett okvalificerat jobb direkt efter grundskolan eller gymnasiet har kommit att bli allt svårare. Studier kan då bli ett sätt att undvika arbetslöshet både på kort och lång sikt. Detta förhållande till studier, som inte finns omtalat i tidigare forskning, aktualiserar också diskussionen om ett klassamhälle i förändring. Skeggs visar på forskning som använder social mobilitet (klassresande) som ett argument för att ”bevisa” klassförsvagningen (1999, s.18) men hävdar också att samma empiriska data kan användas för att visa att klass fortfarande har betydelse som medel för social differentiering. Jag håller det för troligt att betydelsen av klass, för bland annat val av utbildning, inte har minskat men förändrats.

att vara i klassresan

När jag frågade Maria vad hon tycker att det är som utmärker en klassresenär fick jag följande svar; ”Jag tror det är den här dubbelheten. Att man tillhör två olika lag, eller språk...”

Dubbelhet och ambivalens tror jag är två nyckelord i förståelsen av klassresenären. Dubbelhet i klasstillhörighet, i språk och identitet. Ambivalens i förhållande till sitt ursprung, det akademiska livet och den egna självbilden. Detta är något som är återkommande i den klassreseforskning jag förhåller mig till²⁷, jag vill dock poängtera detta tema starkare än vad Trondman gör. Ambivalensen innebär något mer än att man är *både* arbetar –och medelklass, den betyder också att man *vill* vara både-och, fast ändå inte.

Under alla intervjuer pratade vi mycket om tillhörighet, så här berättar klassresenärerna om sin klasstillhörighet/identitet idag.

Jag tillhör inte någon klass. Som person, som människa. Men det är klart, jag tillhör ju någon slags välutbildad klass i alla fall. Jag har deras språk, kan deras

---

²⁶ Camilla har visserligen alltid kämpat för bra betyg, men utan ett konkret, bakomliggande syfte.

²⁷ I Trondman 1994, kap 7, *två världar, en människa* presenteras en bild av klassresenären som ett ”både-och-varande”, där klassresenären är dubbel, kluven i sin existens, i, med och mellan två världar (s. 412). Moa Qvarnström använder begreppet ”dubbel identitet” för att fånga klassresenärens ”eviga exil” och det problematiska i att höra till och ta avstånd från ”båda världarna” (1993, s.36-39).

regler. jag kan spelet, och jag kan också gå in och ut ur spelet ganska bra. Och jag tillhör ju inte arbetarklassen på något sätt. Jag tänker alltid att jag har gjort en klassresa. Det är min identitet, ganska starkt. (Maria)

Camilla har även hon funnit en slags trygghet i dubbelheten och lärt sig att hantera den, något som har tagit lång tid. Hon uttrycker sig såhär;

*Jag kallar mej...eemmm...**både och**. Tycker jag. Jag känner mig något mindre frustrerad över det nu än jag gjorde när jag var yngre. Tillgång till båda världarna. Jag kan tycka att jag kan befinna mig i båda rummen. (Camilla)*

Alla kvinnorna har funnit en plats i medelklassen och är uttalar en medvetenhet om sin privilegierade position. Men detta är något som bara delvis berör dem som människor på ett djupare, subjektivt plan.

*Jag har tänkt väldigt mycket på det...och jag har det jävligt bra. **Jag tillhör medelklassen. Även om jag kanske inte gör det i hjärtat.** Men jag gör ju det. Jag har en fin lägenhet, jag har hur mycket mat som helst i kylan, jag kan resa, jag kan göra vad jag vill. Jag känner verkligen att jag har det jättebra. (Sofia)*

I dessa tre citat, som alla är svar på frågan om hur de ser på sin klasstillhörighet idag, finns det ett antal uttalanden som jag anser pekar på något som är mycket intressant för en förståelse av klassresenären; för det första så är klassidentitet, och tillhörighet något som klassresenären funderat mycket på och, åtminstone i perioder, upplever som väldigt angeläget²⁸.

För det andra är ambivalensen återigen tydlig, Camilla säger att hon varit frustrerad över sin både-och tillhörighet, Sofia att hon inte tillhör medelklassen ”i hjärtat”, ändå ses den nya klasstillhörigheten som något som ger tillgång till positiva saker.

(Dubbel/kluven)identitet och tillhörighet är det begreppspår som, tillsammans med Ambivalens, leder oss mot kärnan av det jag uppfattar som **klassresans centrala problematik**. (Här skiljer sig min analys något från Trondmans, då jag anser att han i större utsträckning betonar, ensamheten och den emotionella exilen, Qvarnströms analys liknar mer den jag gör, då hon plockar ut dubbelheten som det mest utmärkande²⁹.) Detta är teman som löper som en röd tråd igenom alla intervjuer tillsammans med uttryck för motstridighet och ensamhet. Camilla berättar om hur svårt det är att förklara denna problematik för andra som inte upplevt den.

---

²⁸ Även om detta troligtvis i huvudsak sker i särskilda perioder av ens liv och i samband med vissa situationer.

²⁹ Trondmans avhandling har överhuvudtaget mer av en (social)psykologisk angreppsvinkel, medan jag, liksom Qvarnström fokuserar det kulturella. Trondmans analys innehåller inte heller samma uttalade makt-perspektiv, även om också han applicerar Bourdieus teorier om kulturell dominans på sitt material.

Det är svårt och förklara för nån som ...Jag känner mej ju inte riktigt hemma här och inte riktigt hemma där heller, så jag vet inte riktigt var jag kan befinna mej. Nånting sånt brukar jag säga när jag ska förklara känslan...

Alla kvinnorna talar om att inte känna sig tillhörig, vare sig i den ”nya” eller ”gamla” världen. Detta skapar erfarenheter av utanförskap och ensamhet som blir betydelsefulla för klassresenären. Sofia berättar om att inte passa in någonstans;

Jag kan inte leva i den kulturen längre, det går inte, jag tillhör inte dom längre. Samtidigt som jag inte tillhör den akademiska världen på nåt sätt heller. Det är skitjobbigt.

Maria har befunnit sig inom akademien i över tio år, fortfarande känner hon sig utanför den, hon uttrycker sig såhär;

Jag är en klassresenär, jag tillhör inte det här, det här laget (skrattar). Utan jag är en frilansare liksom. Jag skulle aldrig kunna bli en del av det här, etablissemanget liksom.

För Maria är detta inte enbart något negativt, hon uppskattar den frihet som hon talar om som en följd av utanförskapet.

Motstridiga känslor och ambivalens i förhållande till den nya kulturen är erfarenheter som alla klassresenärerna talar mycket om, och jag vill hävda att dessa teman även finns i som en genomgående subtext under alla samtalen. Denna aspekt av klassresan har ofta varit svår för klassresenärerna att formulera i ord. Även jag har svårt att hitta de rätta formuleringarna för att tala om den ambivalens, osäkerhet, motstridighet, stolthet, sorg och frustration som alltid är närvarande i talet om klassresan. Jag låter Camillas försök till förklaring tala även för de andra:

*En inre kamp mycket mer. Att...vill jag bli sån, eller vill jag vara kvar i det eller...men det...Summan bli egentligen att man blir mittemellan, jag tror inte man kommer undan det.
(--)... det är ju motstridigheten, **att både vilja och inte vilja**. Tror jag.*

Klassresan kan inte förstås som ett entydigt fenomen, inte av klassresenären själv eller av någon annan. Den måste förstås mångdimensionellt, som komplexa, personliga, subjektiva erfarenheter.

Denna motstridighet handlar delvis om att inte överge det man ser som sin identitet och sitt ursprung, men också en ovilja att ”bli som dom”. Klassresenärerna anser sig se många drag i

den akademiska kulturen som de uppfattar som negativa och tar avstånd ifrån. Trondman kallar detta ”genomskådandeprocesser” (1994, s. 314). Samtidigt som klassresenärerna markerar ett avståndstagande från vissa aspekter av sin nya värld så anser de att fördelarna uppväger nackdelarna³⁰. Det är som ett sådant vågspel där fördelar vägs mot nackdelar vi kan förstå klassresenärens ambivalens. Det handlar inte om karriär kontra tradition, utan om lust, utanförskap, upptäckande, lojalitet och trygghet.

Jag har nu beskrivit klassresenären som Ambivalent och Dubbel/Kluven och jag stöder mig på tidigare forskning men framförallt på intervjuberättelserna. Jag vill avsluta den del som har handlat om talet om sig själv som klassresenär med att citera Ronny Ambjörnsson, professor och klassresenär, som beskriver sin identitet som klassresenär så här; ”Tillgången till två världar skapade på så vis en distans till bägge, en distans som möjliggjorde reflektion och på sikt självmedvetande.” (Ambjörnsson, 1996, s.103)

Talet om den nya världen

Jag anser att det är i mötet med den nya världen, och genom att leva i en ny kultur som klassresenären blir klassresenär.

Den nya värld som klassresenären möter är universitetet och en bildad medelklass kultur³¹ (karaktäriserad av mängder med kulturellt kapital, dominans och tolkningsföreträde enl. Bourdieu, 1996). Sådär beskriver Camilla sin första tid vid universitetet;

Jag var väldigt arg...över att vara mittemellan, att inte riktigt...Mina föräldrar visste inte vad jag höll på med...ja, att vara helt ensam, det är en sån känsla. Att vara helt ensam om det här. Jag var frustrerad över att inte ha någon vägledare i den här världen. Jag visste ju ingenting. Det kommer jag ihåg. Vilket gjorde att jag blev väldigt aggressiv mot allt som var studentkost. Jag var väldigt frustrerad över att man aldrig...ja, man visste inte vad allt betydde och sådär.

Nu, nästan sex år senare deltar Camilla aktivt i studentkårsarbete och tycker att det är något som har hjälpt henne att lära sig ”hur det fungerar”. Även de andra klassresenärerna talar om nödvändigheten av att lära sig passa in, Maria uttrycker det så här;

---

³⁰ Detta gäller i alla fall ”mina” klassresenärer. Andra, som inte kommer till samma slutsats hoppar kanske av sina studier.

³¹ Jag beskriver ”den nya världen” omväxlande som medelklass, och bildad/akademisk medelklass-kultur. Den mest förekommande termen är medelklass. Jag har inte för avsikt att ”dra alla över en kam” eller göra generaliserande slutsatser om medelklassen. Om det ibland verkar som att jag behandlar medelklassen som en homogen grupp så beror det på att det är mot ”dem” klassresenärerna positionerar sig. Det är klassresenärernas bild av medelklassen som presenteras i denna uppsats och syftet är inte att skapa kunskap om medelklassen utan om klassresenärer.

I början är man väldigt noga med att läsa av och lära sig alla koder och förstå hur det ska gå till. Men sen, när man har gjort det, känns det som att jag kan röra mej friare, därför att jag inte tillhör det. Jag är både innanför och utanför.

Denna del av min uppsats handlar om hur klassresenärerna beskriver universitetsvärlden, medelklasskulturen och hur de hanterar det kulturmöte som klassresan innebär. Maria talar om ett sätt att se på den akademiska kulturen som hon tror är utmärkande för henne som klassresenär;

Jag kan titta på den akademiska kulturen både inifrån och utifrån känns det som. En som är uppväxt där ser inte det jag kan. För det är självklart för dem. Att jag kan säga att jag ser saker som en person som inte är klassresenär inte ser... det tror jag att alla som har en klassresa på något sätt har, med sig.

Det Maria säger är intressant på två plan, dels teoretiskt men även som en del i förståelsen av klassresenären på ett praktiskt/politiskt plan. På det teoretiska planet så återspeglar denna utsaga ett välbekant tema i klassreseforskningen (t.ex. Trondman, 1994 och Qvarström, 1993) Det Maria talar om är de genomskådande och den dubbla kompetens som blir en följd av klassresenärens erfarenhet av två kulturer.³² Jag tror jag att detta är centralt för en förståelse av klassresenären och hennes erfarenheter av två världar. På det plan jag kallar det praktiskt/politiska är det effekterna av denna dubbla kompetens, kunskapen om två världar som är betydelsefulla. Jag anser att den kunskap som klassresenärer besitter inte bara bör användas som stöd för andra klassresenärer utan även i en utvärdering av utbildningen på universitet och högskola. Denna tanke kommer jag att utveckla i kapitlet ”klassresenären som the outsider within” där klassresenärens status som kunskapssubjekt diskuteras.

Det finns alltså två anledningar till att i en uppsats om klassresenärer lägga stor vikt vid talet om den nya världen. Dels för att det är erfarenheterna i den nya världen som skapar klassresenären, men även för att det finns goda skäl att anta att klassresenären kan ge en intressant bild av den akademiska världen genom sitt dubbla perspektiv.

språk

Det finns inget som så tydligt påminner klassresenären om att hon kommer från en annan värld som just språkbruket i den nya världen. /---/ Den som inte kan

---

³²Om genomskådandeprocesser och dubbel kompetens se t.ex. Trondman, 1994, s. 417ff, 314-327 och Qvarström, 1993, s. 36ff, 56).

använda språket, muntligt och skriftligt, är utestängd från möjligheten att yttra sig på ett sådant sätt att hon kan bli tagen på allvar.

(Trondman 1994 s.385)

Att språket är den mest utmärkande klassmarkören verkar vi vara många som är överens om, klassresenärerna i min studie, Mats Trondmans klassresenärer (1994 s. 296), Pierre Bourdieu... Jag använder mig av den syn på språket som utformats av Bourdieu och som Mats Trondman satt i relation till klassresenären. Enligt Bourdieu har språket ett särskiljande drag, som ger olika språkbruk olika värde. Och den språkliga förmågan är socialt formad. Fel språkbruk avslöjar därmed inte bara den sociala tillhörigheten utan kan leda till sanktioner från omgivningen. Framförallt skapar dock ett ”felaktigt ” språkbruk en känsla av otillräcklighet. Man framstår och känner som om man vore på fel plats. (Trondman 1994, s.385) Språket kan således antas spela en stor roll i klassresenärens känsla av att inte höra till eller passa in. Klassresenären har utifrån detta synsätt två skäl att tillägna sig det nya språket. Det första är formellt, för att bli tagen på allvar måste språket vara det ”rätta”. Det andra är mer personligt och handlar om att passa in. Utan det akademiska språket är klassresenären chanslös i den nya världen.

Språket har av de kvinnor jag talat med utpekats som det tydligaste uttrycket för skillnaderna mellan arbetar- och akademisk/medelklasskultur.

Camilla uttrycker sig så här;

Språket, är ju det...det är ju det absolut mest markerade...Det är ju det liksom. Tycker jag. Språket- där märker du skillnad. Jättemycket. Vad man talar om. Vilka ord man använder och så vidare.

Även Maria och Sofia har upplevt skillnader i språket och talet, med Sofias ord;

Det är ju absolut en jättestor skillnad. Dom som pratar på universitetet har ju ett välutvecklat språk, kan många konstiga ord. Sen har man ju kunskap, man kallar inte varann för hora liksom. Och det är ju bra. Men alla borde ha tillgång till den kunskapen. Det är ju det som är det dåliga, att inte alla har tillgång till det.

Camilla säger att hon tror att det även finns skillnader i vad man pratar om i dom olika samhällsklasserna, medan Sofia tror att man pratar om samma saker fast på olika sätt. Sofia är också den som har minst problem med att prata om till exempel sina studier med gamla ”klasskamrater”, något ni ska få läsa mer om senare.

Som en del av en både medveten och omedveten anpassning till den nya världen har klassresenärerna lärt sig att använda det nya språket. Att klassresenärens språk gradvis förändras kan ske omedvetet som en naturlig del av mötet med en ny miljö, men jag vill hävda att förändringen även kan ske på ett medvetet plan som en strategi. För att bli förstådd och accepterad i den nya världen känner man sig tvungen att tala och skriva på ett nytt sätt³³. Maria berättar om hur hon tagit det nya språket till sig:

Jag har gjort det till mitt, Oftast. Jag har blivit en del av det. Jag har arbetat upp ett språk, och också tränat mej i att prata och argumentera. Och också det här med dialekt. Jag pratar inte dialekt mycket nu, men det gjorde jag ju då.

Även Camilla och Maria behärskar det akademiska språket, men det finns en skillnad i ordval som jag tycker är intressant. Då Maria säger att hon har **gjort språket till sitt**, talar Camilla om att hon har **lagt sig till** med mycket av dom orden, och Sofia att hon **kan** det språket. Skillnaden kan tyckas hårfin, kanske betyder den ingenting, men jag tycker ändå att man kan ana en skillnad mellan de tre i förhållningen till det nya språket och hur man hanterar den nya världen. Kanske är det tidsaspekten som spelar in här, Maria är den som tillbringat längst tid vid universitetet, och hon är också den som inte bara lärt sig språket utan även erövat det, inkorporerat det och gjort det till sitt. Gemensamt för alla klassresenärerna är dock att de talar om detta tillägnande som en ganska krävande process. Denna process kan tolkas som en förändring av kvinnornas habitus, där det akademiska språket har blivit en del av deras varande. Maria talar inte längre på sin barndoms dialekt, något som visar hur djup och *kroppslig* denna förändring är. Jag vill hävda att de sociala betingelserna, i det här fallet akademins normer, är så starka att habitus måste förändras för att klassresenärerna ska kunna leva där. ”Tillfogas bör, att det inte är lätt att stöpa om en habitus”, som Broady framhåller i sin tolkning av habitus-begreppet (1996, s.52). Detta är en anledning till de svårigheter som klassresenären erfar i mötet med det nya språket.

En annan aspekt av problematiken kring tillägnandet av akademins språk är den som konkret bottnar i klassresenärens erfarenhet av arbetarklassen. Sofia berättar om sin tveksamhet inför det nya sättet att tala och skriva, något som hon fortfarande känner; ”Jag känner ett motstånd mot det akademiska språket. Att det ska vara på det sättet, att det ska vara så jäkla världsfrånvänt liksom.”

---

³³ En teori som överensstämmer med Mats Trondmans resonemang kring Bourdieus teorier som jag tidigare redogjort för.

Även när klassresenären har lärt sig det nya språket så känner hon motvilja inför det. Denna skepsis mot den akademiska världens språk finns hos klassresenärer i både Trondmans och Qvarnströms studier. Klassresenärerna använder ofta ord som ”elitistiskt”, ”världsfrånvänt”, ”tillgjort” och ”onödigt krångligt”. Trondman ser detta som ett uttryck för de genomskådandeprocesser som uppstår då klassresenären ser den nya världen mot bakgrund av sitt ursprung. Moa Qvarnström är inne på samma spår då hon hävdar att klassresenärernas avståndstagande bottnar i en kulturskillnad (1993, s.37). Jag är helt inne på samma linje, men vill betona de personliga erfarenheterna och relationernas betydelse för detta avståndstagande. Klassresenären har, även sedan hon lärt sig ”tala akademiska”, konkret kunskap om detta språks exkluderande karaktär. Klassresenären *vet* att inte alla människor förstår ett sådant språk, de gjorde det själva inte förr och deras föräldrar gör det inte.

kulturella praktiker

Kvinnorna jag intervjuade är alla överens om att den värld som öppnats för dem i och med deras studier är väldigt annorlunda mot den miljö de är uppväxta i. Förutom språket så har intervjuerna även kretsat kring det kulturella kapital som tar sitt uttryck i smak och kulturella praktiker, något som enligt Bourdieu är centralt i skapandet av (klass)skillnader (Bourdieu, 1984). Jag vill ge några konkreta exempel ur intervjuerna för att visa på detta. Det kan ibland tyckas vara *petitesser*, men både i klassresenärernas ögon och med den teoretiska förståelse som Bourdieu erbjuder framstår de som tydliga tecken på klass. Detta avsnitt handlar om det kulturella kapitalets uttrycksformer. Sofia berättar om ett restaurangbesök nyligen;

Och då la dom servetterna i knät innan dom började äta. Såna saker. Jag visste inte att man skulle göra det. Det finns ju en massa såna saker. Och nu får jag konfronteras med det hela tiden för jag umgås ju i såna kretsar nu. Jag var bjuden på kräftsiva i höstas. Det var också så...då skulle alla sjunga nubbevisor. Jag kan för fan inga nubbevisor! Vad är det för nånting. Det är såna saker som gör att man inte känner sig helt bekväm. Man får vara uppmärksam hela tiden och kolla vad andra gör.

Sofias berättelse är bra ett exempel på de ”små” detaljerna som befäster och skapar skillnad. Med Bourdieus hjälp kan vi förstå ”snapsvis-sjungandet” som en klasspraktik³⁴.

---

³⁴ Snapsvisan kan också konceptualiseras som något typiskt ”svenskt”. Den anses vara en del av den svenska traditionen, kulturarvet och kanske till och med ”folksjälen”. Frågan infinner sig då, vems svenskhet? Denna fråga tydliggör hur intimt sammanlänkade kategorier som klass och etnicitet är.

De erfarenheter klassresenärerna gjort av medelklassen utspelar sig till stor del inom studentkretsar³⁵, och studentkulturen kan antas vara en ganska speciell delkultur inom medel/överklassen. Syftet med dessa berättelser är inte att ge en heltäckande eller objektiv beskrivning av medelklassen, utan att presentera klassresenärernas syn på den nya världen. Denna uppsats handlar om klassresor via högre studier och studentkulturen blir därmed den arena där klassresenärernas båda kulturer möts.³⁶ Beskrivningen av denna nya värld blir då till viss del en beskrivning av studentvärlden ur klassresenärernas perspektiv.

Camilla är aktiv inom studentkåren och på deras festliga tillställningar har hon märkt flera beteenden som inte varit bekanta för henne innan. Hon berättar;

Jaa...Det kan vara såna löjliga grejer som hur man håller ett vinglas. Och när man skålar...Det är jättekonstigt. Och att man inte dricker rödvin som är billigt. Jag är ju ingen finsmakare direkt...Man har ju inte varit med sina föräldrar på vinresa och såna grejer (skrattar). Men det är klart att det är annorlunda...Vad man tycker är roligt...och man dricker liksom inte grogg och lyssnar på country - musik liksom när det är fest. Och man pratar väldigt allvarlig om en karriär i...FN liksom. Jag skulle aldrig drömma om att säga så, allvarligt.

Camillas berättelse tangerar tydligt Bourdieus habitus begrepp, sättet att hålla ett vinglas är troligen ingenting man medvetet tänker på, man har det bara i sig. Att Camilla aldrig skulle "drömma om" att prata allvarligt om en "karriär i FN" kan ses som ett uttryck för den jante-mentalitet som Moa Qvarnström presenterar som ett utmärkande drag för arbetarklassen (1993, s.61, 64). Man ska helt enkelt inte framhäva sig själv och "tro att man är något". Jag vill även peka på en annan möjlig förklaring till hennes förvåning och avståndstagande inför tal om en karriär inom FN. Jag tolkar detta som en av de saker om vilka jag själv brukar säga att "det finns inte i min värld". Camilla vet att det teoretiskt sett är möjligt för henne att göra karriär inom FN, men hon ser det inte som en realistisk möjlighet. Detta anser jag delvis är ett resultat av den värld Camilla växt upp i, en värld där kvinnor jobbar på Konsum, inte inom FN. I denna värld kan man inte ta saker som en "lyckad karriär" för given.

Klassresenären upplever i mötet med universitetsvärlden och medelklasskulturen något som kan beskrivas som en kulturchock. Klassresenärerna talar om en känsla av att inte förstå eller hänga med. Maria säger att hon i vissa situationer känt sig som "kusinen från landet". Detta

---

³⁵ Även om många klassresenärer väljer att stå lite utanför denna delkultur, alla kvinnorna i min undersökning har t.ex. valt att bo i Malmö ("arbetarstad") under större delen av sina studier i Lund (studentstad).

³⁶ Kvinnors klassresande är till stor del begränsat till studier, politik och giftermål (Qvarnström, 1993, s.18). Högre utbildning är avgörande för kvinnors klassresande i än högre grad än för mäns (ibid. s.13).

gör att klassresenären i dessa situationer inte kan vara helt avslappnad, ”man känner sig aldrig bekväm.” som Sofia säger.

smak

Det vi till vardags uppfattar som personligt smak kan utifrån Bourdieus teorier förstås som representationer av klass, ännu en av kapitalets uttrycksformer. Smak är enligt Bourdieu centralt i skapandet av skillnad och det är de dominerande klasserna som genom sitt tolkningsföreträde och maktposition skapar det vi kallar ”god smak” (Bourdieu 1984). Smak är en del av det kulturella kapitalets förkroppsligade form, de dominerade klassernas habitus. Denna habitus är i sin tur central i upprätthållandet av just de hierarkier som skapar den³⁷. Sättet man inreder sitt hem, maten man äter och musiken man lyssnar på är manifestationer för den kulturskillnad som klassresenärerna upplever i den nya världen.

Syftet med dessa berättelser om det kulturella kapitalets uttryck är inte att ”tala om sanningen” om medelklassens heminredning. Snarare vill jag lägga fram en förståelse av varför den nya världen upplevs som just ”en ny värld”. Med Bourdieus teorier om kapital, habitus och distinktion placerar jag dessa berättelser i en kontext av dominans och samhällshierarki. Mot bakgrund av detta anser jag att berättelser om smak kan bidra till att förklara klassresenärers känsla av främlingskap, osäkerhet och otrygghet.

Under intervjuerna försökte klassresenärerna sätta fingret på några smakyttringar de anser utmärker ”nya världen”. Dessa berättelser är ytterligare några exempel på hur vardagens små detaljer gestaltar klass.

Sofia jämför med sin egen uppväxt och säger;

Å, gud ja! Det är jätteannorlunda. Man röker inte inne tillexempel. Man har inte gråtande barn på väggarna, då skulle man bli lynchad. Jag har bott i lägenheter med gråtande barn på väggarna och samma tapeter som hos grannen och så. Men det är ju ett privilegium att slippa bo så.

De gråtande barnen som Sofia tar upp har nästan kommit att bli ett paradexempel på dålig smak, hötorgskonst med ”sliskiga”, lättillgängliga motiv. Sofia har levt med denna konst på väggarna, nu är hon en del av en värld där den är allmänt bespottad. Detta är bara ett exempel som tydligt visar att smakens uttrycksformer inte bara är *olika*, utan impregnerade med *makt*.

Camilla berättar om mat;

Det är liksom inte ketchup, snabbmakaroner och falukorv liksom. Man bjuder kanske på ett intressant recept från Algeriet...Nu överdriver jag kanske lite men...det känns ändå lite så.

Självklart äts det snabbmakaroner ibland, även i köken hos medelklassen en stressig tisdag. Det vet Camilla också, ”men det känns ändå lite så”, som hon själv säger. Att medelklassen kanske är något delvis annat än vad klassresenären tror gör inte att denna känsla av annorlundaskap försvinner.

Smakhistorierna är genomgående präglade av en föreställning om att man i medelklassen gör annorlunda på grund av *kunskap* (förutom ekonomiska förutsättningar). Man röker inte inne av hälsoskäl, man känner till den algeriska matkulturen, och så vidare. Bourdieu hävdar att det är centralt för upprätthållandet av dominans att den upplevs som legitim. I det här fallet är det kulturella kapitalets förkroppsligande form ”bildning” är ett sådant verktyg för att få de bildade klassernas privilegier att framstå som självklara och rättvisa. Kunskap/bildning kan alltså ses som en del i upprätthållandet och skapandet av privilegier. Jag vill hävda att denna kunskapens föreställning är också lustfylld, en del i skapandet av ambivalens hos klassresenären. Hon tilltalas av den bildade smaken, fascineras av den legitima kulturen, förförs av kunskapens värld som står i skarp kontrast till ursprunget.

Maria berättar om den nya världen och sin egen tillägnelse av dess smak;

Människorna är ju absolut annorlunda. Det är ju en annan kultur. Man putsar sina skor, och stoppar i träblock. Och deras hem, det är ju inga virkade dukar...Det ser ju ut som mitt hem gör nu!

Det Maria uttalar här är en medvetenhet om den förändring som hennes egen smak genomgått, det är även en insikt om att denna yttre förändring är en symbol för något mer djupgående än virkade dukar.

---

³⁷ Habitusbegreppet syftar just till att fånga detta förhållande där sociala betingelser skapar habitus och habitus återskapar den sociala världen. (Broady, 1990, s.225)

Alla kvinnorna säger i intervjuerna att deras egen smak har blivit mer ”medelklass”. Detta blir tydligt när det gäller bland annat inredning, kläder och musik. Camilla berättar om när hon julpyntade för några dagar sedan;

Så hade jag ett litet, alltså en liten plastgrej då, alltså som man sätter kring ljuset då. Jag vet att jag tittade på den och tänkte, det här är nog dålig smak. Tänkte jag (fnissar). Fast jag vill ha den här, så jag lät den vara kvar faktiskt.

Jag anser att Camillas berättelse visar att hon och lärt sig koderna och normerna för vad som är god smak, med att hon medvetet tar ett visst avstånd ifrån dem. Att behålla den ”fula” ljusmanschetten av plast vill jag tolka som en motståndshandling.

Annars så har klassresenärerna inkorporerat mycket av medelklassens uttryck. Den ”nya världens” smak upplevs inte längre i lika stor utsträckning som något främmande, klassresenärerna har gjort den till sin. Maria talar om detta så här;

Jag kan ha ångest över mig själv. Min klädsmaak och mina möbler. Det är ju en ”god smak” som är snobbig. Det kan jag tycka är...Min egen snobbighet, men jag tänker ju inte att det är det. Det är ju min smak liksom.

Klassresenärernas habitus har förändrats så att många aspekter av den bildade klassens kultur blivit en del av den egna. Denna förändring är klassresenärerna mycket medvetna om, Sofia berättar om sitt tillägnade av den legitima kulturen;

Om man kollar mitt cd- ställ tillexempel så har jag väldigt mycket klassisk musik. Och jag tror nästan att det är något jag gjort medvetet för att visa att jag visst är kulturell. Jag har gått väldigt mycket på teater också, och där är det också lite så...Jag vill bevisa att jag faktiskt kan värdesätta det.

Jag tror att ”smak” är särskilt mäktigt som medel för distinktion på grund av sin subtilitet. Det verkar ju så oskyldigt, algeriska lammgrytor och frånvaron av virkade dukar...Just på grund av denna subtilitet blir det svårt att förklara exakt *vad* som skapar osäkerhet och främlingskap.

kön och klass i klassrummet

Klassresan innebär konflikter på många arenor, kunskapsrummet på universitetet blir ett klassrum i dubbel bemärkelse.

Camilla har varit intresserad av att studera frågor kring klass, frågor som känns viktiga för henne, särskilt med tanke på de erfarenheter hon har av klassamhället. Om sitt möte med en samhällsvetenskaplig institution i Lund säger hon så här;

...man har en massa erfarenheter med sej, och när man möter en institution som säger att det finns inte, man pratar inte om klass idag. Då blir det ett jätteproblem, för det säger att du har fel, det finns inte. Då är det nog något fel på dej.

Det är naturligtvis ett stort problem för universitetet om studenter upplever att deras erfarenheter trampas på, inte minst med tanke på målen om ökad rekrytering till högskolan av barn från studieovana hem (Regeringens proposition 2001/2002:15).

En liknande problematik uppstår när kvinnors erfarenheter inte erkänns i det akademiska rummet. Sofia talar om problematiken med att vara kvinna på universitetet; ”Man känner ju att man inte får ta lika mycket plats. Lärarna är ofta manliga, pratar över ens huvud och vänder sig till dom manliga studenterna.”. Detta kan skapa en känsla av att ”detta är inte för mig”. Camilla berättar om att hon inte känt igen sin egen verklighet i studierna, ”Jag har nog inte mött studier som har, där jag kan känna igen min egen verklighetsbild, nej det har jag inte.” något som vittnar om osynliggörandet av kön och klass, och kanske särskilt av arbetarklasskvinnor? Detta osynliggörande är inte bara ett problem för forskningens framtida legitimitet, utan för kvinnliga klassresenärer idag ett högst påtagligt vardagsproblem. Sofia berättar om sina funderingar på att sluta studera, på grund av att den kunskap hon förväntades lära sig låg så långt ifrån hennes livserfarenheter;

Jag var nära att hoppa av. Det kändes som att jag inte lärde mig någonting, det hade ingen verklighetsförankring överhuvudtaget. Det kändes så jävla elitistiskt.

strategier

Att vara klassresenär verkar skapa behov av strategier, ett sätt att hantera den dubbla identiteten. Även i min definition av begreppet strategi är jag inspirerad av Bourdieu. Jag citerar Broady;

Bourdieu använder gärna termen ”strategi” för att beteckna människors sätt att bemästra sina omständigheter. Ordet kan vara vilseledande, det är sällan fråga om en medveten kalkyl och än mindre om fria val. Strategierna springer fram ur mötet mellan den habitus människor bär med sig och de sociala omständigheter de konfronteras med.

(Broady, 1996, s.52)

Alla intervjupersonerna talar om ett handlingsmönster jag kallar att ”titta och härma”. Sofia beskriver detta när hon säger; ”Man för ju vara uppmärksam hela tiden, och kolla vad andra gör. Jag tror att jag har blivit väldigt bra på det där, att observera”. De försöker passa in genom att göra som alla andra. Denna strategi ser jag som en bidragande orsak till att deras habitus med tiden modifieras.

Även när klassresenären ”lärt” sig koderna, finns sidor av den egna personligheten som de ser som svåra att förena med den akademiska kulturen och därför undertrycker eller döljer. Maria berättar om vad denna strategi att splittra sig själv har betytt för henne;

Jag har lärt mig att leva med splittring. Det har varit mitt sätt att klara det här akademiska. Jag visar aldrig hela mej själv i den här världen.

I den nya världen kan klassresenären inte visa alla sidor av sig själv, och jag tolkar detta som delvis beroende på rädsla och osäkerhet.

Det intressanta i detta uttalande är inte enbart Marias val av strategi, utan även att denna till synes dystra bild kommer från en kvinna som trivts väldigt bra på universitetet i över tio år och tänker sig en framtid där. I nästa avsnitt försöker jag belysa denna andra, lustfyllda, positiva sida av dubbelheten i förhållande till den nya världen.

möjligheternas rum (–en liten motvikt)

En studie om klassresenärer blir gärna en studie om klassresans problematik. Det är också den som känts mest angeläget för mig att uppmärksamma och undersöka. Den bild av klassresan som hittills målats upp kan tyckas svart, och jag vill bara kort belysa den från ett annat håll. Detta avsnitt har jag skrivit för att du som läsare inte ska få en ensidig, förvrängd bild av klassresenären. Denna studies klassresande kvinnor anser sig ha fått ut mycket av sin utbildning, klassresan är inget man kan tänka sig ogjort.

Det kvinnorna anser sig ha vunnit är både kompetens och självutveckling/självförtroende. Sofia anser att studierna gett henne mycket hon annars inte skulle fått tillgång till och säger att hon är ”väldigt tacksam för den här möjligheten att studera.”. Camilla pratade mycket om den personliga utveckling som hon tycker sig ha genomgått tack vara sin klassresa och studier.

Hon tror inte att hon hade kunnat leva hela livet i sin ursprungsmiljö och uttrycker sig ganska dramatiskt när hon säger; ”Jag tror att min själ hade dött”. Maria ser många fördelar med sitt liv i universitetsvärlden och betonar hur lustfyllt kunskapssökandet och lärandet varit för henne. Hon talar om att den nya världen erbjuder ”bra saker som man vill ha tillgång till”.

Att klassresan inte kan förstås som en enbart negativ erfarenhet betonas även i Trondman (403-411) och Qvarnström (1993, s. 34ff, 50). I Qvarnströms studie erbjuds en förklaring till varför det trots allt är de negativa berättelserna som berättas. Hon hävdar klassresenärens behov av att berätta, dela sina erfarenheter som klassresenärer, och då särskilt det svåra, det som man själv inte förstått (Qvarnström, 1993, s. 29). Detta ligger nära mitt resonemang om klassresenärens behov av identitet, ett behov jag tror att klassreseforskningen åtminstone delvis kan tillfredsställa. Jag vill avsluta detta korta avsnitt med att citera Sofia när hon berättar om vad studierna har betytt för henne; ”Att kunna någonting, att bli bra på någonting, det är ju en bekräftelse. Det upplever jag jättestarkt. Jag har ju ändå känt att det är en bra miljö.”

synen på förhållandet till det/dem man lämnat

En resa gör man inte bara till eller mot någonting, i det här fallet den bildade medelklassen, utan också bort från något annat. Detta avsnitt handlar om hur klassresenärerna talade om sin resa, sin förändring och relationen till familj och vänner som är kvar i arbetarklassen. Alla kvinnor jag talat med beskriver vissa problem i dessa relationer. Mer eller mindre och på olika sätt naturligtvis. Jag vill hävda att den relation klassresenären har till sina kvarvarande ”klasskamrater” är central för förståelsen av sig själv som klassresenär och skapandet av en ny subjektivitet.

I detta avsnitt har jag valt att låta mina analytiska kommentarer stå tillbaka och i stället lyfta fram klassresenärernas röster. I slutet av detta avsnitt kommer jag bara sammanfatta de teman som är återkommande och som jag anser är viktigast.

Jag frågade intervjupersonerna vad det trodde att föräldrarna tycker om deras studier, Sofia svarar så här;

Jag tror att mina föräldrar var...i alla fall min mamma var jävligt stolt. Min bror pluggar ju inte. Min pappa har ju inte någon akademisk bakgrund så han värderar det nog inte på samma sätt.

Camilla studerar till socionom, och för henne är det viktigt att försöka förklara, så att föräldrarna förstår vad det är hon gör, hon säger så här;

Jag tror att det här med socionom är hanterbart, överskådligt vad det innebär. Därför att dom flesta har ju träffat en kurator någon gång eller vet vad det innebär...Vad man sysslar med och så. Det är nyttoinriktat. Dom tycker nog att jag är ganska duktig.

Sofia berättar om det stöd hon får av sina gamla kompisar som hon fortfarande har kontakt med;

Mina gamla kompisar...tjejerna överlag är väldigt stöttande, extremt peppande. Ingen av dom pluggar men dom har ändå förhört mig på läxor och varit väldigt... Det jag gör är på något sätt en kollektiv grej och dom tycker att det är jättebra. Killarna har varit mer...jag tror att dom har känt sig mer hotade. Det har varit mycket det här "du ska inte tro att du e' nån", från vissa i alla fall.

Detta att få stöd och hjälp från människor i den gamla världen är ganska ovanligt i klassreseforskningen. Ett genomgående tema där är istället att kontakten blir sporadisk, klassresenären upplever sig inte bli förstådd. Sofia talar även om denna aspekt av relationen till den värld hon lämnat; "Jag passar verkligen inte in där längre, i den sociala kontexten. Jag kan inte alls identifiera mig med dom längre, det gänget, den kulturen." Klassresenären förändras genom sin klassresa, och även om hon inte känner sig som en naturlig del av den nya världen, så passar hon inte längre in i den gamla. Maria talar hur svår det är att hantera den egna förändringen i relationen till släkt och föräldrar;

Jag träffar mina föräldrar mycket sällan. Jag hanterar det genom att ha en relation på distans. Man behöver aldrig konfrontera det, därför funkar det. Men det har varit jobbigt. Det här har ju blivit mitt jag. Men jag kan inte konfrontera dom med det.

Det är förändringen som gör det svårt, klassresenäerna upplever att föräldrarna inte förstår dem, Maria säger "Jag försöker vara som jag brukade när jag är tillsammans med dom". Intervjupersonerna talar också om maktaspekten av det nya förhållandet till den gamla världen. Klassresenären har nu inkorporerat en stor del av den bildade klassens tal, smaker och praktiker, fenomen som jag tidigare beskrivit som impregnerade med det kulturella kapitalets symboliska makt. Sofia berättar om hur hon uppfattar relationen mellan sig själv och föräldrarna; "Det är ju ändå så att dom intresserar sig, men det blir ju ojämlikt". Detta maktförhållande berör även Maria;

Jag kan ju förstå den här situationen rent förnuftsmässigt. Men den är nästan svårare att hantera än den på universitetet. Det är jobbigare att inte bli sedd av dom. Dom tycker ju om mej, det är ju min familj. Dom skulle aldrig förstå mej som jag är nu. Och då kan man ju också känna att "vem tror jag att jag är" liksom.

Camilla berättar om en annan sida av förhållandet till föräldrarna;

Det är ju också det som är en sorg, att inse att man är olik sina föräldrar, jag kommer aldrig att bli som mamma eller som pappa, utan jag kommer bli någonting annat. Men...jag har ändå känt mig som en främling i min familj ända sen jag var liten. I familjen, jag vill mer, jag vill ha mer, jag vill att livet ska vara intressantare än såhär.

Den röda tråden i alla dessa berättelser är känslan av att inte bli förstådd, eller sedd som den nya människa man upplever sig ha blivit. Jag tror att mycket av problemen i relationerna till ursprunget orsakas av det förändrade maktförhållande som uppstår när klassresenären har blivit en del av den bildade klassen, men självklart är det även föräldrarnas bristande kunskaper om klassresenärens nya värld som gör att de inte kan förstå klassresenärens vardag eller den person som formas i den.

9. KLASSRESENÄREN SOM "THE OUTSIDER WITHIN"

Ni har fått läsa min berättelse om de klassresenärer jag intervjuat. Jag vill nu sätta denna presentation av kvinnliga klassresenärer i relation till Patricia Hill Collins teorier om "the outsider within"³⁸. Collins har utarbetat begreppet utifrån forskning om Svarta kvinnor i främst USA, men jag anser att slutsatserna är tillämpbara på klassresenärer. Hon beskriver hur Svarta kvinnor varit "insiders" i de Vita hem där de arbetat, men samtidigt aldrig kunnat tillhöra dessa familjer, de förblev "outsiders". "Insider"- positionen medger en närhet och inblick samtidigt som "outsider"-statusen skapar distans. Genom att referera till Svarta feministers forskning visar Collins att "the outsider within" är en position som kan generera insiktsfulla och nyanserade analyser av ras, klass och kön. Den unika ståndpunkt som denna position genererar beskriver hon som ett speciellt sätt att se verkligheten; Att titta både från utsidan in och från insidan och ut...att förstå båda (Collins, 1999, s. 155f)). En utgångspunkt är teorin om att den som är "främmande" kan se mönster som kan vara svårare att se för dem som är en del av sammanhanget. Collins uttrycker sig så här;

---

³⁸ Jag utgår ifrån den korta sammanfattning av denna teori som Collins ger i artikeln "Learning from the Outsider Within. The Sociological Significance of Black Feminist Thought" s.155-178 i *Feminist Approaches to Theory and Methodology* (1999, red. Hesse-Biber et al.). Patricia Hill Collins är en välkänd feministisk forskare inom fältet för "african-american studies" och sociologi.

Outsiders within occupy a special place –they become different people, and their difference sensitizes them to patterns that may be more difficult for established sociological insiders to see.

(s.172)

”The outsider within” kan därför föra in en kritisk hållning och värdefulla perspektiv i akademien. Marginalitet har varit en uppmaning till kreativitet för många kvinnliga, afro-amerikanska forskare enligt Collins, och hon öppnar upp för att detta även kan gälla andra grupper som delar denna ”outsider within”-status (Collins. s, 156).

Tidigare i denna uppsats har jag beskrivit klassresenären som dubbel, ”både- och”, något som kan anses vara kännetecknen även för ”the outsider within”. Det perspektiv som denna position genererar beskriver Maria såhär;

Jag kan titta på den akademiska kulturen både inifrån och utifrån känns det som. En som är uppväxt där ser inte det jag kan. För det är självklart för dom. Att jag kan säga att jag ser saker som en person som inte är klassresenär inte ser...

Marias berättelse är ett svar på frågan om vad hon tror utmärker en klassresenär, men hennes resonemang kan även användas för att förklara positionen ”the outsider within”. Att vara en klassresenär märkt av ambivalens, dubbelhet och utanförskap kan således vara en utgångspunkt för kritisk analys och kreativitet.

10. KVINNOR SOM KLASSRESENÄRER –AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Jag har hävdad att erfarenheter av klassresan är en del i skapandet av subjektivitet för klassresenären. Jag har även hävdad att en analys utan ett genusperspektiv inte till fullo kan fånga problematiken kring kvinnors klassresor. Jag har refererat till forskning som visar att universitet är hierarkiskt organiserat kring kön och att detta skapar problem för kvinnor (Se kap. ”universitetet som en maskulin kultur”). Jag har även belyst klassresan och den forskning som visar hur klassresenären konfronteras med en dominerande kultur.

Den tolkning jag gjort av intervjuberättelserna visar att klassresenären kan förstås utifrån teman som ambivalens, dubbelhet och osäkerhet. Dessa känslor blir påtagliga i mötet med kulturellt kapital i form av språk, smak och praktiker men även i förhållande till den kultur klassresenären lämnat, relationen till föräldrar och den gamla umgängeskretsen. Klassresenärens erfarenhet av två kulturer innebär att hon befinner sig i en position som

skapar en särskild syn på universitetsvärlden, den analytiska blick som kännetecknar "the outsider within".

För den enskilde är klassresan av olika betydelse i olika sammanhang och *tiden* är en viktig faktor. Med tiden följer nämligen integration och assimilering, klassresenärens habitus förändras för att tala med Bourdieu. Klyftan mellan det man är och ens nya omgivning minskar och därmed blir problematiken inte lika påtaglig lika ofta. De klassresenärer jag intervjuat uppfattas av sin omgivning som en integrerad del av medelklassen, men kan troligen aldrig bli det. Klassresan handlar om en resa från en position i arbetarklassen till en position i den bildade medelklassen, men på ett subjektivt plan blir hon hängande någonstans mittemellan. *Detta "mittemellan, både-och, varken-eller" är klassresenären utifrån den tolkning jag gjort.*

11. SLUTORD

Vad kan då göras åt denna "eviga problematik" som är klassresenärens? Jag har identifierat tre områden där jag anser att forskningen har en konstruktiv potential;

Den första punkten på denna önskelista inför framtiden är kopplat till temat om "the outsider within" och *klassresenärens status som kunskapssubjekt*. Genom att uppmuntra och institutionalisera klassresenärers (och andra "outsiders within") sätt att se, kan den kreativa potential som finns i denna position berika forskarsamhället.

En annan av forskningens viktiga uppgifter i en fortsatt analys av klassresenärer och klassresor är att *öppna för medvetande och motstånd*. Om en förståelse av klassresenärens möte med den akademiska världen kan utvecklas, skapas också möjligheter för klassresenärer att hitta strategier för att hantera den kulturkrock som mötet med en dominerande kultur innebär.

Jag tror att forskningen om klassresande och klassresenärer har en viktig uppgift att fylla i det att den kan skapa *en etablerad kategori för tillhörighet*. Det är tydligt att klassresenärer behöver ett rum (om än bara ett imaginärt sådant, bestående av ett teoretiskt begrepp) där hela den splittrade, dubbla och mångfacetterade subjektiviteten får plats. Detta är en stor och en smula högtidlig uppgift, men just därför är den viktig att framhålla. I min undersökning har jag låtit detta klassresans rum befolkas enbart av kvinnor, inte så mycket för att förstå det kvinnospecifika som för att bereda plats åt kvinnor och kvinnors erfarenheter. Jag tror att

klassresebegreppet behöver utvecklas och förfinas så att det i talet om klassresan finns utrymme för aspekter av etnicitet, sexualitet, genus och så vidare. På samma sätt behöver klassreseforskningen utveckla en förståelse för marginaliserade klasserfarenheter utanför den traditionella arbetarklassens.

Avslutningsvis vill jag tacka min handledare Sara för hjälp, stöd och uppmuntran, "mina" klassresenärer för allt de gett mig i form av tid, berättelser och ärlighet. Tack även till Monica för värdefull hjälp och samtal som varit viktiga på många plan.

12. ABSTRACT

This essay is an in-depth, qualitative study concerned with questions about female "class-travellers". A class-traveller is a person who is born and raised in a particular social class but changes his/her social belonging through studies, marriage etc. In this study I have interviewed three female class-travellers, all of which have made their "journey" through studies at the University of Lund.

The study is an attempt to enrich the research-field of class-travelling by applying a feminist perspective, and by making women's voices about class-travelling heard. In the essay I present the class-traveller's stories about their class origin, identity, their university experiences and their relation to their origin. The intent is to create a possible interpretation of the subjective meaning(s) of being a class-traveller.

The analysis of the empirical material is made in dialogue with feminist theories and culture-sociological theories, as well as with previous analyses made within the research-field of class-travelling.

This study presents no simple picture of the class-traveller; instead I have tried to present and interpret some of the multiplicity of experiences that I have come to see as important in an understanding of the class-traveller.

13. KÄLLOR

- Ambjörnsson**, Ronny. 1996. *Mitt förnamn är Ronny*. Stockholm: Bonnier Alba
- Bourdieu**, Pierre. 1984. *Distinction – A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge
- Bourdieu**, Pierre. 1992. *Texter om de intellektuella*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bourdieu**, Pierre. 1996 (1984). *Homo Academicus*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Beauvoir**, Simone de. 2002 (1949). *Det andra könet*. Norstedts: Stockholm.
- Broady**, Donald. 1996. ”Kapital, habitus och fält. Några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi”. I Gustavsson, Anders (red.). 1996. *Kunskapsmål, teori, empiri. Föredrag vid en humanistisk forskarkurs i Uppsala*. Uppsala: Etnologiska Avdelningen vid Uppsala universitet.
- Broady**, Donald. 1990. *Sociologi och epistemologi*. Stockholm: HLS Förlag
- Bloch**, Charlotte. 1999. *Køn i Akademia –ud fra Bourdieus blik. Arbejdsrapport nr. 8. Køn i den akademiske organisation*. Köpenhamns universitet.
- Collins**, Patricia, Hill, 1999. ”Learning from the Outsider Within. The Sociological Significance of Black Feminist Thought”. s.155-178 I Hesse-Biber, Sharlene mfl. (red.) 1999. *Feminist Approaches to Theory and Methodology. An Interdisciplinary Reader*. New York: Oxford University Press.
- Crompton**, Rosemary, 1993. *Class and Stratification. Introduction to Current Debates*. Oxford, Polity Press.
- Davies**, Karen & Esseveld, Johanna, 1989. *Kvalitativ kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Eduards**, Maud. ”En allvarsam lek med ord” I *Viljan att veta och viljan att förstå* (SOU:1995:110)
- Gemzöe**, Lena. 2002. *Bildas ismer. Feminism*. Stockholm: Bilda förlag.
- Gothlin**, Eva.1999. *Kön eller genus?* Göteborg: Nationella Sekretariatet för genusforskning.
- Greider**, Göran. 1995. *När fabriken tystnar. Dikter*. Stockholm: Bonniers.
- Harding**, Sandra. 1986. *The Science Question in Feminism*. Ithaca/ London: Cornell University Press.

- Hartmann**, Heidi. 1986. () ”Det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism: för en mer utvecklingsbar förening”. I Ganetz, Hillevi m.fl. (red) 1986. *Feminism och marxism*. Stockholm: Arbetarkultur
- Hennesy**, Rosemary & Ingraham, Chris (red.) 1997. *Materialist Feminism*. New York: Routledge.
- Jørgenssen** Winther, Marianne & Philips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur
- Qvarnström**, Moa. 1993. *Det måste finnas bättre sånger. Kvinnliga klassresenärers kulturmöten på väg mot ny identitet*. Centrum för kvinnoforskning vid Stockholms universitet.
- Reinharz**, Shulamit. 1992. *Feminist methods in social research*. Oxford University Press
- Salminen-Karlsson**, Minna. 1999. *Bringing Women into Computer Engineering. Curriculum Reform Processes at Two Institutes of Technology*. Linköping: Linköpings Universitet.
- Skeggs**, Beverly. 1999. *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.
- Stacey**, Jackie. 1997. ”Feminist Theory: Capital F, Capital T”. I Robinson, Victoria Richardson, Diane (red.), *Introducing Women’s Studies. Second Edition*. London: Macmillan Press Ltd.
- Søndergaard**, Dorte Marie, 1993. ”Køn på universtetet –kvalificering i et maskulint handlerum” I Nielsen, Anne Maj mfl. *Køn i förändring*. Köpenhamn: Hyldepjæt.
- Trondman**, Mats, 1994. *Bilden av en klassresa. Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*. Stockholm: Carlssons.
- Thomsson**, Heléne, 2002. *Reflexiva intervjuer*. Lund. Studentlitteratur.
- Wahl**, Anna. mfl. 2001. *Det ordnar sig. Teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur.
- Wise**, Sue, 1997. ”What are Feminist Academics For?” s.120-131. I Liz Stanley (red.) *Knowing Feminisms*, London: Sage.
- Widerberg**, Karin, 1995. *Kunskapens kön. Minnen, reflektioner och teori*. Norstedts: Stockholm.

tidningsartiklar:

- Carlsson**, Christina. 1983. ”Om patriarkat: en kritisk granskning” s. 55-69 i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1983:4

- Johansson**, Anna. 2001a. "Rapport från en klassresenär". s. 13-14 i *Genus* 2001:1.
- Johansson**, Anna, 2001b. "Klassbegreppet på väg tillbaka?" s. 15-17 i *Genus* 2001:1.
- Moi**, Toril, 1994. "Att erövra Bourdieu" I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1994:1.
- Mulinari**, Diana & Sandell, Kerstin. "Exploring the Notion of Experience in Feminist Thought" s. 287-297 i *Acta Sociologica*. 1999:4
- Norlander**, Kerstin, 1994. "Vad gör strukturerna med oss?", s. 3-10 i *Häftet för kritiska studier* 1994:4.

film:

Timmarna med Rita (1983). Columbia Film, England

internet:

- SCB**, 2002a. *Statistiska meddelanden: Universitet och högskola. Social bakgrund bland högskolenybjörjare 2001/02 och doktorandnybjörjare 2000/01. I korta drag.* (www.scb.se/sm/UF20SM0202_ikortadrag.asp) hämtat:2002-01-14.
- SCB**, 2002b. *Statistiska meddelanden: Universitet och högskola. Social bakgrund bland högskolenybjörjare 2001/02 och doktorandnybjörjare 2000/01. Statistik med kommentarer.* (www.scb.se/sm/UF20SM0202_kommentarer.asp) hämtat:2002-01-14.
- Regeringens proposition**, 2001/2002:15. *Den Öppna Högskolan.* (<http://utbildning.regeringen.se/propositionermm/propositioner/oppnahogskolan>) hämtat: 2002-04-16.